

Redactioneel

Zomer. Voor de meeste vogelaars de tijd om te ontspannen na het drukke inventarisatie seizoen. Deze Mourik lijdt aan overgewicht door de vele grafieken en foto's. Het resultaat, waar we langer dan gehoopt op hebben gewacht, mag er zijn. In dit nummer lijvige artikelen als het broedvogelverslag van de Gelderse Poort van 2002 opgetekend door Frank Majoor en een Grauwe Klauwierverhaal door Marijn Nijssen. Peter Hoppenbrouwers en Arthur Hoffmann hebben zich op de steltlopers gestort. Erik van Winden krijgt steeds meer digitale bestanden binnen dus het lijkt er op dat men gehoor heeft gegeven aan zijn oproepen. Nico van der Poel maakt zich zorgen om de huiszwaluw en schreef er een artikel over. Naturalis roept op onze blik te verruimen. Behalve voor vogels blijkt (een deel van) het Rijk van Nijmegen ook een belangrijke plek te zijn voor het Vliegend Hert. Tot slot: neem weer eens een kijkje op onze website: telebyte.nl/~antimoon/vogelwerkgroepnijmegen. Deze is vernieuwd en wordt regelmatig ge-updated.

Zomergroet namens de redactie,
Harvey van Diek

Verhuizingen:

Peter Hoppenbrouwers, per 1-7-03, telefoon blijft hetzelfde.

Copy-sluitingsdatum volgende Mourik 15 september

Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o.

ALGEMENE LEDENVERGADERING

donderdag 11 september van 20.00 tot 23.00 uur in Wijkcentrum Burghardt
(Burghardt van de Berghstraat 114, NIJMEGEN, tel: 024 - 3234685)

Agenda:

1. Opening
2. Notulen vorige ledenvergadering
3. Ingekomen stukken
4. Mededelingen van het bestuur
5. Financiën
6. Werkgroepen
7. Activiteiten
8. Rondvraag
9. Sluiting

Na de pauze volgt (hopelijk) een interessante (dia)-lezing. Het is nog niet bekend wie de lezing gaat verzorgen.

Het bestuur

De Grauwe Klauwier in het Rijk van Nijmegen e.o. in de periode 1900-2002.

Marijn Nijssen, Stichting Bargerveen / Afdeling Dierecologie (KUN), Postbus 9010, 6500 GL Nijmegen, 024-3653288, nijssen@sci.kun.nl

In dit artikel wordt een overzicht gegeven van het voorkomen van de Grauwe Klauwier als broedvogel en doortrekker in het werkgebied van de VWG Rijk van Nijmegen e.o. voor de periode 1900-2002. Hoe algemeen was deze soort vroeger in de omgeving van Nijmegen? En wat waren de laatste bolwerken in deze regio? Er zal worden ingegaan op de oorzaken van de achteruitgang en de vooruitzichten voor de Grauwe Klauwier als broedvogel rond Nijmegen.

De gegevens

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van verschillende informatiebronnen (zie tabel 1). Het waarnemingenarchief van de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o. is aangevuld met literatuurgegevens (inclusief oude jaargangen van De Mourik) en meldingen op de e-mailgroep van de VWG (mourik@yahogroups.com). Navraag bij enkele 'oudgedienden' van de VWG wees uit dat van de jaren '60 en '70 nog veel ongepubliceerde waarnemingen in veldboekjes stonden. Daarom zijn aanvullende waarnemingen verzameld uit de persoonlijke archieven van Olof van Hoorn, Dieter Möller en Johan Thissen. Voor alle bronnen geldt dat waarnemingen tussen 15 mei en 1 augustus in een potentieel broedgebied zijn opgenomen als mogelijk broedgeval (eenmalige waarneming van één individu), waarschijnlijk broedgeval (meerdere waarnemingen van één individu) of zeker broedgeval (waarnemingen van individu met territoriaal gedrag, paartje en/of adult met net uitgevlogen jongen). Het onderzoeksgebied omvat het werkgebied van de VWG, grofweg bestaande uit het Rijk van Nijmegen, het Reichswald (Duitsland) en het Land van Cuijk (zie figuur 3).

In totaal zijn er 133 waarnemingen verzameld. Deze hebben betrekking op 75 broedparen voor de periode 1899-2002; 6 mogelijke broedparen, 18 waarschijnlijke broedparen en 51 zekere broedparen. Daarnaast zijn 13 doortrekkende Grauwe Klauwieren waargenomen. Hoewel getracht is zo veel mogelijk gegevens te verzamelen, zal het gegevensbestand zeker niet compleet zijn. Aanvullingen graag doorgeven aan de auteur!

Tabel 1. Opbouw van het gegevensbestand. Het aantal broedparen betreft zekere, waarschijnlijke én mogelijke broedgevallen.

bron	periode	aantal waarnemingen	aantal broedparen	aantal doortrekkers
archief VWG	1962 – 1997	57	16	4
De Mourik	1976 – 1998	7	2	2
mailcirkel VWG	1998 – 2002	11	1	6
literatuur	1899 – 1999	21	21	-
pers. archieven	1956 – 1995	37	35	1
totaal	1899 – 2002	133	75	13

De Grauwe Klauwier in de literatuur, periode 1900-1960

Uit de periode 1900-1960 zijn weinig gegevens voorhanden, met name omdat er in de eerste helft van de vorige eeuw in Nederland nauwelijks vogelinventarisaties plaatsvonden. Ook beschrijvende gegevens in oude literatuur (zoals De Levende Natuur) geven een zeer incompleet beeld van het voorkomen van de Grauwe Klauwier. De soort was in deze periode zodanig algemeen dat deze vaak niet eens vermeld werd in excursieverslagen!

We mogen stellen dat de Grauwe Klauwier rond 1900 in Nederland een algemene broedvogel was. Hustings en Bekhuis (1993) schatten de Nederlandse populatie in die tijd tussen de 5.000 en 15.000 broedparen. Dat de Grauwe Klauwier ook in Gelderland veel voorkwam, kan worden opgemaakt uit Thijsse (1910) die meldde dat de soort 'algemeen' was op de diluviale gronden ten noorden en zuiden van de Waal. Jaren daarna (1923) scheef hij: *'Nergens heb ik de soort zoo veel en zoo goed gezien als in den Achterhoek, Die Geldersche sleedoornhagen zijn ware schatkamers'*. De eerste melding voor de omgeving van Nijmegen betreft een broedgeval bij de St. Jansberg in 1899. (De Levende Natuur 4). Vervolgens publiceerde Dhr. Ad. Oomen in 1918 broedvogelgegevens voor Nijmegen e.o. uit de jaren 1916-1917. De gegevens hebben betrekking op nestvondsten, waarbij de auteur zelf reeds aangeeft dat de lijst verre van compleet is. Er werden 4 klauwierennesten gevonden met als toevoeging van de auteur: *'Klauwieren waren er (in 1917...) heel weinig. Alle insecteneetertjes waren over 't algemeen afgenomen'*. Volgens Oomen had dit te maken met een zeer strenge winter die nog tot maart 1917 voortduurde. Het onderzoeksgebied rondom Nijmegen had Oomen verdeeld in het 'veengebied' (Wijchens Ven & Hatertse en Overasseltse Vennen), het 'kleigebied' (Ooijpolder en uiterwaarden tussen Nijmegen en Druten) en het 'zandgebied' (Stuwwal en zandgronden tot Mook). Opmerkelijk is dat alle 4 nesten van de Grauwe Klauwier werden gevonden in het zandgebied. Een zelfde beeld komt naar voren in de – zeer beknopte en anekdotische - beschrijving die H. Oomen in 1980 maakte van de broedvogelbevolking van Nijmegen rond 1920: *'De grote hagen van mei- of sleedoorn, voorhanden om Berg en Dal, Groesbeek en Malden, waren het domein van de Grauwe Klauwier'*. In het begin van de jaren '40 wordt over De Bruuk geschreven; *'Een steeds terugkerende bewoner is ook de Grauwe Klauwier; hij heeft het er zeer naar zijn zin, want het wemelt er van de Bramen- en Frambozenbosjes'* (Wijsman, 1942). Uit deze anekdotische gegevens kan worden opgemaakt dat de zandgronden op en ten zuiden van de stuwwal de hoogste dichtheden aan Grauwe Klauwieren herbergden. In de uiterwaarden en langs de oude rivierlopen van Waal en Maas waren de dichtheden waarschijnlijk lager. Overigens geven verschillende auteurs in de eerste helft van de vorige eeuw al een achteruitgang aan voor de Grauwe Klauwier. Zo schrijft Van der Meer rond 1925: *'Hun aantal is in den laatsten tijd voortdurend afgenomen, niet alleen door de meer en meer opdringende cultuur, want ook in weinig bewoonde streken werd hetzelfde geconstateerd'*. Haverschmidt (1942) heeft het niet meer over een 'vrij algemene', maar over een 'weinig gewone' vogel (in Hustings & Bekhuis, 1993). Voor de omgeving van Nijmegen wordt geen andere trend verwacht; er mag worden aangenomen dat ook hier sprake was van een afname.

Populatieverloop in de periode 1900-1960

Zoals is aangegeven in de vorige paragraaf zijn van de periode 1900-1960 weinig gegevens over het voorkomen van de Grauwe Klauwier voorhanden. Het is daarom niet mogelijk een nauwkeurige schatting te maken van de totale populatiegrootte rondom Nijmegen. Om toch een idee te hebben over de aantallen die in deze periode in het Rijk van Nijmegen e.o. hebben gebroed, is een (iets vereenvoudigde) methode toegepast die Hustings en Bekhuis (1993) hebben gebruikt om veranderingen in de Nederlandse populatie te schatten. Hierbij wordt het onderzoeksgebied verdeeld in verschillende 'landschapstypen'. Voor elk type is op basis van literatuur het aantal broedparen van de Grauwe Klauwier per oppervlak geschat. Met deze gegevens kan het aantal broedparen in het hele gebied geschat worden. Zoals door de auteurs al wordt opgemerkt, zijn deze schattingen 'zeer speculatief'. Bij de schattingen wordt dan ook een grote marge in acht genomen, door zowel een conservatieve als een optimistische schatting van het aantal broedparen te maken.

In tabel 2 is voor het Rijk van Nijmegen e.o. op basis van oude topografische kaarten en literatuurgegevens (De Vrieze, 1979; Oomen: 1980; VWG Rijk van Nijmegen e.o., 1985; Hendriks *et al.*, 2001; www.noviomagus.nl) een schatting gemaakt van het oppervlak al dan niet geschikt landschap

voor de Grauwe Klauwier voor de jaartallen 1900, 1925, 1950, 1960 en 2000. Let wel: deze schattingen zijn gebaseerd op relatief weinig gegevens en worden enkel gebruikt om een globaal idee van het aantal klauwieren te krijgen! Het landschap is opgedeeld in 'woeste grond' (onontgonnen terreinen en natuurgebieden), agrarisch cultuurlandschap en voor de Grauwe Klauwier ongeschikt landschap (stedelijk gebied, open water en dichte bossen). Overigens zullen in de randzones van het laatstgenoemde type vroeger vrijwel zeker enkele Grauwe Klauwieren hebben gebroed. Voor het agrarisch cultuurlandschap is een onderverdeling gemaakt tussen optimaal, matig geschikt en ongeschikt terrein. Gedurende de afgelopen eeuw zijn uiteraard grote verschuivingen in de verhoudingen tussen deze subtypen opgetreden als gevolg van schaalvergrotingen en intensiveringen in de agrarische sector. Hiertoe behoren onder andere ontwatering, ruilverkavelingen en het daarbij behorende 'verwijderen van onproductieve heggen van Meidoorn, Sleedoorn en Braam' (Braaksma, 1954), de opkomst van intensieve veehouderij en het gebruik van kunstmest en pesticiden. Maar ook in de niet-agrarische gebieden zijn grote veranderingen opgetreden. Oomen (1980) schrijft over de veranderingen van het landschap rondom Nijmegen tussen 1920 en 1980: '*...het beboste heuvelgebied vanaf de stuwwal tot het vlakke kleigebied west van Nijmegen (...) is op grote schaal als woongebied geannexeerd. De weidse heidevlakten zijn verdwenen, zelfs in Heumensoord, de Maldense Vlakte en de Mookerhei zelf. Daar is loofbos of monotoon dennenbos voor in de plaats gekomen, met opoffering van Nachtzwaluw, Boomleeuwerik, Boompieper, Tapuit e.d. Het ergst heeft de vooruitgang huisgehouden in de sector zuid tot aan de Maas. Het Maas-Waal kanaal en de normalisatie van de grondwaterstand zijn hier de hoofdschuldigen.*'

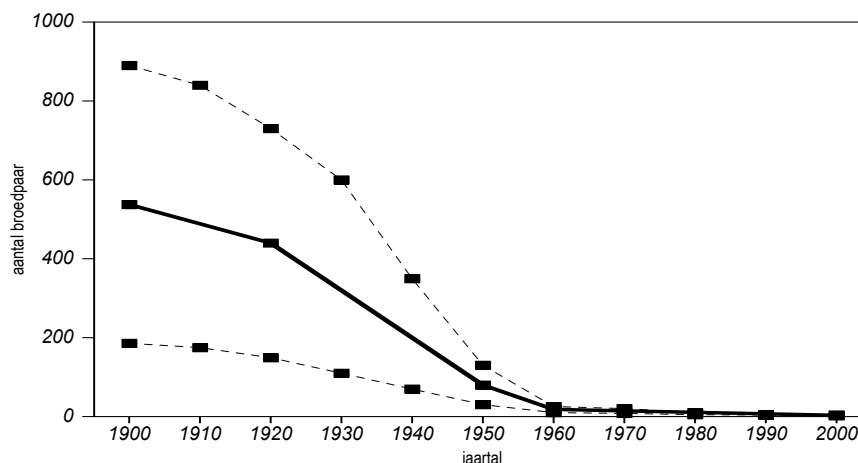
Naast de gegevens over het landschap zijn in tabel 2 ook de conservatief en optimistisch geschatte dichtheden opgenomen, waarmee de Grauwe Klauwier in de verschillende landschapstypen voor kan komen (naar Hustings & Bekhuis, 1993). Door het oppervlak van de verschillende landschapstypen te vermenigvuldigen met de bijbehorende dichtheden kan een grove schatting worden verkregen van het verloop van de populatie Grauwe Klauwieren in het Rijk van Nijmegen e.o.

Tabel 2. Ruwe schatting (op basis van literatuur en oude kaarten: zie tekst) van oppervlaktes van landschapstypen tussen 1900 en 2000 in het werkgebied van de VWG Rijk van Nijmegen (totaal ± 1100 km²) en de dichtheden aan Grauwe Klauwieren die voor kunnen komen (naar Hustings & Bekhuis, 1993). In de laatste kolommen zijn de optimistische, conservatieve en gemiddelde populatiegrootte van de Grauwe Klauwier in het totale onderzoeksgebied weergegeven.

jaar	'woeste grond' en open natuurgebieden	optimaal agrarisch gebied	matig geschikt agrarisch gebied	ongeschikt agrarisch gebied	overig (o.a. steden, open water, bossen)	conser-vatief	gemid-deld	optimis-tisch
1900	200	550	100	50	200	186	538	890
1925	125	400	300	65	210	149	440	730
1950	50	50	100	620	280	31	80	130
1960	40	0	25	700	335	10	18	26
2000	10	0	1	725	364	2	3	4
<i>dichtheid optimistisch</i>	<i>0,4</i>	<i>1,4</i>	<i>0,4</i>	<i>0</i>	<i>0</i>			
<i>dichtheid conservatief</i>	<i>0,2</i>	<i>0,25</i>	<i>0,08</i>	<i>0</i>	<i>0</i>			

Volgens de ruwe schatting moet de totale populatie van de Grauwe Klauwier rond 1900 in de omgeving van Nijmegen hebben bestaan uit ruim 500 broedpaar (200-900) (tabel 2; figuur 1). Rond 1925 waren hiervan waarschijnlijk nog ruim 400 broedpaar (150-730) aanwezig. Vanaf 1925 is de Grauwe Klauwier hard achteruit gegaan, met name vanwege het verdwijnen van optimaal geschikt agrarisch landschap. Volgens Hustings en Bekhuis (1993) vond er rond 1940 een kleine landelijke opleving plaats, die wellicht ook rondom Nijmegen merkbaar is geweest. Desondanks waren er rond 1950 waarschijnlijk nog slechts 80 (30-130) broedpaar aanwezig. De laatste grote klap kreeg de Grauwe Klauwier te verduren tussen 1950 en 1960 toen de populatie terugviel naar een kleine 20 paar (10-25). Wederom was schaalvergroting en intensivering in het agrarische cultuurland hiervoor de belangrijkste oorzaak. Daarnaast heeft ook de sterke uitbreiding van stedelijke bebouwing na de Tweede Wereldoorlog plaatselijk zijn tol geëist.

Hoe betrouwbaar zijn de hierboven gemaakte schattingen? Wanneer de aantallen worden vergeleken met de landelijke gegevens (Hustings en Bekhuis; 1993; Teixeira, 1978) dan heeft het Rijk van Nijmegen vroeger ongeveer 5 % van de Nederlandse populatie onderdak geboden. Gezien het oppervlak van het werkgebied ($\pm 1100 \text{ km}^2$; $\pm 3 \%$ van Nederland) en het feit dat de meeste Grauwe Klauwieren voorkwamen op de hogere zandgronden en in de duinen, lijken de schattingen goed te kloppen. Daarnaast blijken de geschatte aantallen broedparen rond 1960 en 2000 vrijwel exact overeen te komen met de aantallen die zijn berekend op basis van de beschikbare telgegevens.

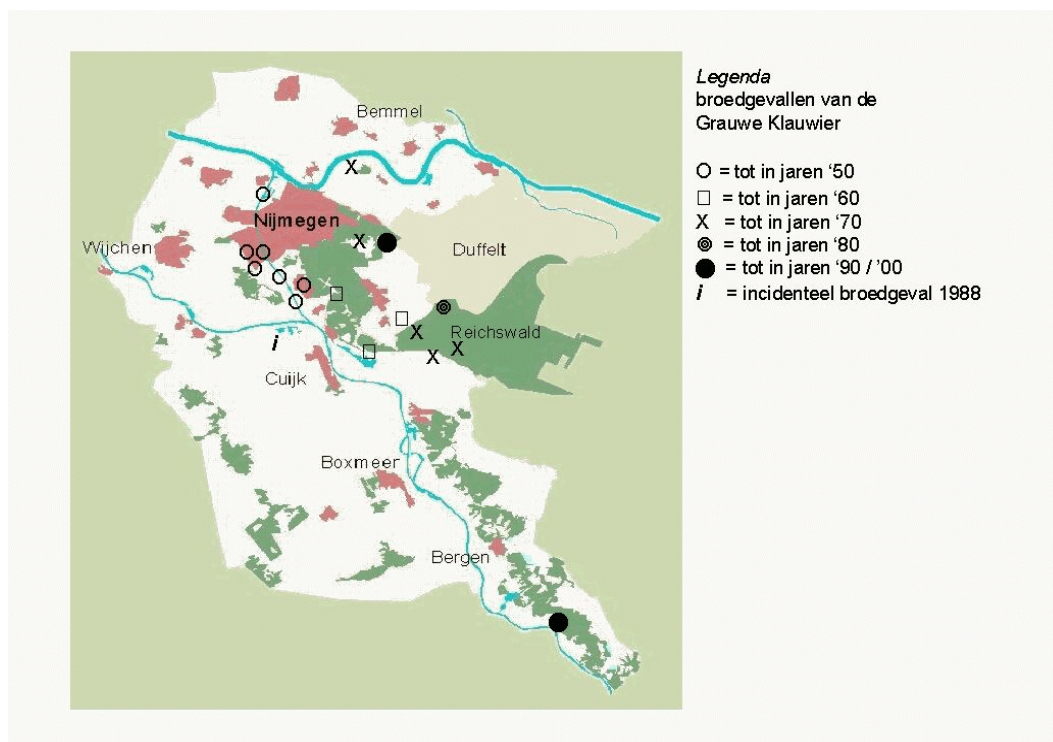
Figuur 1. Schatting van het populatieverloop van de Grauwe Klauwier in het Rijk van Nijmegen e.o. tussen 1900 en 2000. De stippellijnen geven de conservatieve en optimistische schatting weer, de doorgetrokken lijn het gemiddelde hiervan. Zie tekst en tabel 2 voor de schattingsmethode.

Populatieverloop in de periode 1960-2002

Vanaf ongeveer 1960 is het mogelijk om een eerste serieuze reconstructie van het aantal broedparen te maken. Reden hiervoor is de toename van het aantal vogelaars en het (min of meer structureel) vastleggen van broedvogelgegevens rond Nijmegen vanaf 1959. Wel moet worden opgemerkt dat het aantal vogelaars in die tijd nog steeds beperkt was. Daar komt nog bij dat de Grauwe Klauwier een lastig te inventariseren soort is. Het mannetje zingt nauwelijks en de vogels vertonen tijdens de eileg- en broedperiode zeer stiekem gedrag. Inventarisaties volgens de reguliere broedvogelmonitoring zijn daarom niet altijd voldoende om broedgevallen vast te stellen en met name solitaire paren kunnen

makkelijk gemist worden (Van Berkel, 1993). Daarom is ook voor de reconstructie van de periode 1960-2002 een marge in acht genomen. Deze marge wordt kleiner naarmate de Grauwe Klauwier zeldzamer wordt en er steeds intensiever op mogelijke broedgevallen van de soort wordt gelet. Voor de periode 1959-2003 konden in totaal 60 zekere of waarschijnlijke broedgevallen en 5 mogelijke broedgevallen worden vastgesteld.

Rond 1960 broedden er naar schatting nog tussen de 10 en 25 paar Grauwe Klauwieren in het werkgebied van de VWG. Tot begin jaren '70 nam dit aantal sterk af en verdween de soort vrijwel geheel uit het agrarische cultuurlandschap. Halverwege de jaren '70 waren er waarschijnlijk nog tussen de 5 en 10 broedparen aanwezig, wat aardig overeenkomt met de schatting van Hornman *et al.* (2002) van gemiddeld 5 broedparen voor de periode 1973-1977. Vanaf het begin van de jaren '80 lag het aantal broedparen rond de 2 á 3, waarbij de soort mogelijk in sommige jaren niet meer succesvol tot broeden kwam. In het Land van Cuijk vonden in 1987 en 1988 nog incidenteel broedgevallen plaats (Hendriks *et al.*, 2001). Zo bevond zich in 1988 een paartje bij een pas gekapt wilgenbosje op landgoed De Tongelaer bij Mill. Ondanks de vele waarnemingen die van dit paartje bekend zijn, zijn er nooit uitgevlogen jongen waargenomen (Pahlplatz, 1988). In de jaren '90 lijkt het vrijwel gedaan te zijn met de Grauwe Klauwier rondom Nijmegen. Alleen in het uiterste zuiden van het werkgebied, op De Hamert, komen nog met regelmaat klauwieren tot broeden (Hustings & Esselink, 1999). Hornman *et al.* (2002) schatten voor de periode 1998-2000 nog 2 broedpaar voor het gehele werkgebied. Vanaf 2000 is er in het werkgebied nog slechts één plek waar de Grauwe Klauwier met zekerheid heeft gebroed. Het betreft een zeer klein stukje extensief agrarisch land op de Wylerberg, zo'n tweehonderd meter over de Duitse grens. In 2001 en 2002 was dit territorium met zekerheid bezet.

Figuur 2. Reconstructie van het populatieverloop van de Grauwe Klauwier in het Rijk van Nijmegen e.o. tussen 1960 en 2002.

De laatste 'bolwerken' in het Rijk van Nijmegen e.o.

Om de achteruitgang van de Grauwe Klauwier in het werkgebied gedetailleerder in kaart te brengen, zijn in tabel 3 de aantallen broedparen weergegeven van de gebieden waar de afgelopen 40 jaar met regelmaat klauwieren broedden. Hieronder volgt een korte beschrijving van deze laatste 'bolwerken' van de Grauwe Klauwier. In Figuur 3 is een overzichtskaart van het werkgebied weergegeven, met daarin de bekende territoria van Grauwe Klauwieren vanaf de jaren '50.

Tabel 3. Aantal broedparen in de laatste bolwerken van de Grauwe Klauwier in het werkgebied van de VWG Rijk van Nijmegen e.o.. De aantallen tussen haakjes zijn mogelijke broedgevallen. Zie tekst voor meer details.

jaar	Maas-Waal kanaal	Jansberg / De Diepen	Bruuk	Ooijpolder	Reichswald e.o.	Hamert	Duivelsberg / Wylerberg
eind jaren '50	2 – 3	1 – 2	1 – 2	(1 – 2)	(1 – 5)	(1 – 3)	(1 – 2)
1960 – 1969	- (1)	0 – 1	1 – 2	0 – 1	1 – 3	(1 – 3)	(0 – 2)
1970 – 1979	-	-	- (1)	0 – 1	1 – 3	1 – 3	(0 – 2)
1980 – 1989	-	-	-	-	- (1)	1 – 3	1 – 2
1990 – 2000	-	-	-	-	-	1 – 3	1 – 2
2001 – 2002	-	-	-	-	-	-	1 (- 2)

Maas-Waal kanaal

Zoals eerder is vermeld, waren de ruige begroeiingen rondom het Maas-Waal kanaal lange tijd een zeer geschikte broedplek voor de Grauwe Klauwier. In het begin van de jaren '50 van de vorige eeuw broedden daar waarschijnlijk nog een tiental paartjes, maar vanaf 1956 werden er nog slechts 2 tot 3 paar aangetroffen (med. O. van Hoorn). Het laatste gedocumenteerde broedgeval stamt uit 1958. Hoewel het niet onwaarschijnlijk is dat in de daarop volgende jaren nog een enkel paar tot broeden kwam, mag verondersteld worden dat de Grauwe Klauwier vanaf het begin van de zestiger jaren op deze plek is verdwenen.

St. Jansberg en De Bruuk

Aan de zuidkant van de stuwwal waren tot in de jaren zestig nog twee gebieden regelmatig bezet. Het ene gebied omvat de St. Jansberg en het nabij gelegen De Diepen, de andere plek is Natuurreservaat De Bruuk. Van het gebied rondom de St. Jansberg is het laatste zekere broedpaar bekend uit 1960. In het begin van de jaren '60 is in dit gebied hooguit nog een enkel broedgeval geweest. In Natuurreservaat De Bruuk heeft de Grauwe klauwier het volgehouden tot het einde van de jaren '60. Wijsman meldde in 1942 nog meerdere paren in De Bruuk, zodat aangenomen mag worden dat het gebied decennia lang door Grauwe Klauwieren bezet is geweest. Volgens Visser (1995) vond het laatste broedgeval hier plaats in 1969 of 1970.

Ooijpolder

In de Ooijpolder heeft de Grauwe Klauwier in de jaren '60 onregelmatig gebroed; alleen uit 1960, 1969 en 1970 zijn broedgevallen gemeld van de Groenlanden en de Vlietberg. Ook volgens Reijnen & Reijnen (1972) is er uit de periode 1960-1969 geen zeker broedgeval bekend uit de Ooijpolder. In het rapport 'Broedvogels van de Gelderse Poort' (Faunagroep Gelderse Poort, 2002) wordt voor de periode 1969-1973 nog een jaarlijks broedgeval gemeld, wat waarschijnlijk overeenkomt met de zekere broedgevallen bij de Oude Waal in 1969, 1970 en 1973 die gemeld worden in 'Vogels van de Ooijpolder' (VWG Rijk van Nijmegen e.o., 1985). In de jaren daarna zijn nog wel doortrekkers gemeld, maar werd

nooit meer een broedgeval vastgesteld. Verschillende waarnemingen tussen 15 mei en 25 juni 1989 op de Paardenwei hebben zeer waarschijnlijk betrekking gehad op een solitair mannetje.

Het Reichswald

Hoewel de Grauwe Klauwier na de Tweede Wereldoorlog jaarlijks met enkele paren in het Reichswald broedde (Thissen & Möller, 1995) komen de eerste waarnemingen met plaatsaanduiding uit 1960 (bij de Zeldersche Driessen, net ten zuiden van het Reichswald) en 1962 (aan de zuidelijke Grensweg). Tot 1963/1964 worden jaarlijks enkele broedparen vastgesteld, verdeeld over verschillende open plekken en randen van het gehele Reichswald (persoonlijk archief Dieter Möller en Johan Thissen). Vanaf 1965 begint de populatie af te nemen en komt de soort wellicht niet meer jaarlijks tot broeden. In 'Die Vogelwelt des Reichswaldes' (Möller, 1972) wordt de soort bij de zeldzaamste klasse ingedeeld (1-10 individuen en/of max 5 broedparen). Eén van de meest frequent bezette plekken is het voormalig akkerland bij de boswachterswoning Nergena-Nord, met zekere broedgevallen (1 á 2 paar) in 1969, 1972 en 1977 t/m 1980. Dit is tevens de laatst bekende broedplek voor de Grauwe Klauwier in het Reichswald (Thissen, 1982). In het begin van de jaren '80 is wellicht nog een broedgeval geweest (med. G. Müskens).

De Hamert

Wellicht het meest consequent bezette gebied voor de Grauwe Klauwier in de laatste twee decennia van de vorige eeuw is De Hamert. Van de jaren '50, '60 en '70 zijn geen waarnemingen bekend, maar vanaf halverwege de jaren '80 tot en met 1999 bleken vrijwel jaarlijks 1 tot 3 paar aanwezig (Kooistra, 1992; Husting & Esselink, 1999). Ondanks het gering aantal paartjes wordt De Hamert in de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (Teixeira, 1987) nog als één van de 'vaste kernen' van de Nederlandse Klauwierenpopulaties gerekend. Hier moet worden opgemerkt dat in de jaren '90 slechts een derde van het aantal broedparen ook daadwerkelijk succesvol was (Hustings & Esselink, 1999). Het laatste succesvolle broedpaar werd vastgesteld in 1996. Vanaf 2000 zijn er met zekerheid geen broedparen meer in De Hamert aanwezig (med. J. Kooistra).

Duivelsberg en Wylerberg

Het laatste 'bolwerk' van de Grauwe klauwier in het werkgebied van de VWG bevindt (bevond?) zich op de Wylerberg in Duitsland. Slechts 200 meter van de Nederlandse grens ligt een smalle strook structuurrijke 'rommelige' vegetatie (zie figuur 3), gelegen op een helling tussen een paardenwei, de restanten van een oude boomgaard en een graanakker. In mei 2002 werd hier een paartje Grauwe Klauwieren ontdekt dat in juni van dat jaar succesvol bleek te zijn met minstens 4 uitgevlogen jongen. Het is bekend dat in de jaren zeventig de Grauwe Klauwier een (onregelmatige) broedvogel was in 'natuurreservaat De Duivelsberg' (Peerenboom, 1976) en van de locatie op de Wylerberg zijn ook waarnemingen bekend uit de jaren '70 (med. F. Saris), maar van latere jaren waren tot voor kort geen meldingen bekend. Bij navraag bleek echter dat op de Wylerberg al meer dan tien jaar 1 of 2 paartjes tot broeden komen (med. J. Kooistra). Dat deze plek niet eerder door 'Nijmeegse' vogelaars is ontdekt, is een raadsel, maar het geeft weer eens aan dat solitaire broedparen van de Grauwe Klauwier makkelijk gemist kunnen worden. Bij het verschijnen van dit artikel (juli 2003) is alleen het mannetje op de broedplek van vorig jaar gesignaleerd, zodat gevreesd moet worden dat vanaf dit jaar ook deze laatste broedplaats van het Rijk van Nijmegen niet meer als 'vaste' plek in de boeken kan worden opgenomen.

Figuur 4. Het territorium van de Grauwe Klauwier op de Wylerberg. Links de (braakliggende) akker, rechts weilanden met paarden en in de verte de Duffelt (foto Marijn Nijssen).

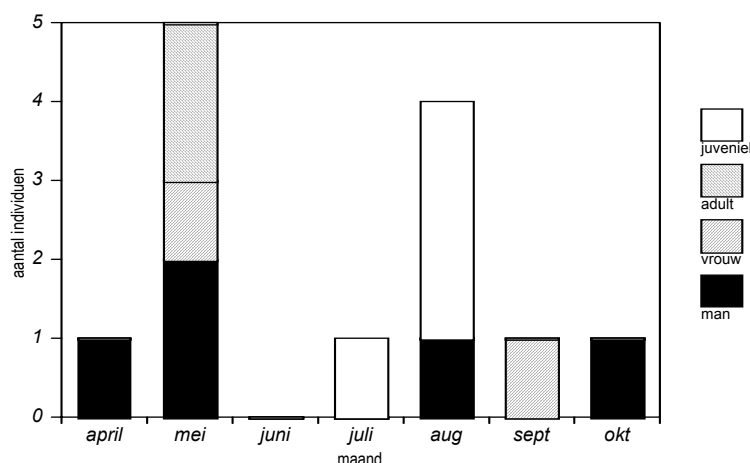
De Grauwe Klauwier als doortrekker in het Rijk van Nijmegen e.o.

De Grauwe Klauwier is in Nederland een vrij schaarse doortrekker. Dit komt waarschijnlijk omdat de soort zowel náár als vanuit zijn overwinteringsgebieden over Oost-Europa trekt. De Grauwe Klauwieren die in Noord-Europa broeden trekken dan ook niet door ons land, maar door Duitsland en Polen. Ook in het Rijk van Nijmegen is de soort een schaarse doortrekker. Dit komt zowel naar voren uit de literatuur (o.a. Vogelwerkgroep Grote Rivieren, 1979; VWG Rijk van Nijmegen e.o., 1985) als uit het volledig ontbreken van waarnemingen tijdens de vele vogeltrektellingen die vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw met regelmaat zijn uitgevoerd (De Mourik 1976-2002; mailcirkel VWG). In totaal zijn er 17 waarnemingen bekend uit de periode 1974-2003 die betrekking hebben op 13 doortrekkers. In figuur 5 zijn de waarnemingen per maand weergegeven. Van deze doortrekkers werden er 6 op de mailcirkel gemeld binnen een periode van 5 jaar. Dit doet sterk vermoeden dat de doortrekgegevens uit eerdere jaren onvolledig zijn.

De voorjaarsstrek verloopt zeer geconcentreerd in de periode eind april tot half mei (uiterste data 29 april en 17 mei). Het betreft hier uiteraard enkel adulte dieren. De najaarsstrek verloopt meer verspreid over de periode eind juli t/m begin oktober (uiterste data 30 juli en 3 oktober), waarbij meer dan de helft van de waarnemingen betrekking heeft op juvenielen. De periode van de najaarsstrek is dus beduidend langer dan de maanden september en oktober zoals in 'Vogels van de Ooijpolder' (VWG Rijk van Nijmegen e.o., 1985) wordt vermeld.

Oorzaken voor de achteruitgang van de Grauwe Klauwier rondom Nijmegen

In dit artikel zijn al enkele oorzaken aangehaald die de achteruitgang van de Grauwe Klauwier rondom Nijmegen kunnen verklaren. Verreweg de belangrijkste oorzaak, zeker tot aan de jaren zestig van de vorige eeuw, is het verdwijnen van het extensief agrarisch cultuurland. Van nature komt de Grauwe Klauwier voor in overgangssituaties met opgaande begroeiing zoals bosranden en struwelen met meidoorn en braam. Met de ontginning van de 'woeste gronden' en de opkomst van de kleinschalige extensieve landbouw aan het einde van de 19^e eeuw werd dit type landschap optimaal gecreëerd. Algemeen wordt dan ook aangenomen dat de Grauwe Klauwier rond 1900 zijn 'gouden eeuw' beleefde

Figuur 5. Doortrekkende Grauwe Klauwieren in het werkgebied van de VWG Rijk van Nijmegen e.o. (periode 1974-2003: 13 individuen).

(Lefranc, 1997). Naarmate de landbouw in de loop van de 20ste eeuw steeds intensiever en grootschaliger werd verdwenen veel kleinschalige landschapselementen uit het agrarisch gebied, zoals hagen, braamopslag, rommelige overhoekjes, bloemrijke slootkanten en wegbermen. Hierdoor ging veel optimale klauwierenbiotoop verloren.

Een andere factor die rondom Nijmegen geschikt habitat heeft doen verdwijnen is de uitbreiding van stedelijke bebouwing. Met name na de Tweede Wereldoorlog is de uitbreiding van Nijmegen explosief geweest. In slechts enkele decennia is de bebouwde kom ruim 15 maal groter geworden! Het is moeilijk aan te geven hoeveel broedparen van de Grauwe Klauwier zijn verdwenen als gevolg van stadsuitbreiding. Gedocumenteerde gevallen zijn bekend van de wijken Dukenburg (VWG Grote Rivieren, 1979) en Hatert, in Malden (vroeger broedend aan de Dorpstraat) en bij het Maas-Waal kanaal. Hier bereikte de voortschrijdende uitbreiding van woningen en industrie die vlak na de Tweede Wereldoorlog begon in het begin van de jaren '60 de oevers van het kanaal (www.Noviomagus.nl). Dit is tevens de periode dat de Grauwe Klauwier daar als broedvogel verdween.

Uit (half)natuurlijke gebieden rondom Nijmegen zijn slechts weinig broedparen van de Grauwe klauwier bekend. Het gaat om enkele paartjes bij Mulderskop (1960 en 1961), op De Hamert en in het Reichswald. Waarschijnlijk is de kwaliteit van deze plekken sterk afgenomen als gevolg van verzuring, vermesting en verdroging, met name vanaf de jaren '70. Vooral de van oorsprong voedselarme heideterreinen is de vegetatie sindsdien sterk verruigd, wat een eenvormig landschap tot gevolg heeft gehad. Ook op De Hamert is de achteruitgang van de Grauwe Klauwier waarschijnlijk ingeleid door effecten van toenemende vermesting, verdroging en verzuring in het gebied. Hoewel de soort daar waarschijnlijk binnen enkele jaren op 'natuurlijke' wijze zou zijn verdwenen, is cru genoeg het uitgevoerde natuurbeheer waarschijnlijk de nekslag geweest voor de Grauwe Klauwier. De laatste broedparen bevonden zich aan de rand van het landgoed De Hamert waar zich een mozaïek bevond van heide, struweel en een paardenwei. Bij het plaggen van de heide zijn ook een deel van het struweel en de paardenwei opgeruimd. Hierna zijn geen broedparen meer vastgesteld op De Hamert.

In de meeste gevallen broedde de Grauwe Klauwier aan de randen van natuur- en bosgebieden en is het niet duidelijk of de oorzaak voor het verdwijnen in het gebied of in het omliggende landschap gezocht moet worden. Zo geeft Visser (1995) voor De Bruuk aan dat de soort waarschijnlijk mede is

verdwenen als gevolg van de intensivering van de omliggende landbouw. Hetzelfde is mogelijk voor het verdwijnen van de Grauwe Klauwier aan de noord- en zuidrand van het Reichswald en van de Groenlanden en de Vlietberg in de Ooijpolder.

Figuur 6. Het prooiaanbod blijkt vaak een beslissende rol te spelen in het broedsucces van de Grauwe Klauwier. In het territorium op de Wylerberg was het vinden van voldoende voedsel blijkbaar geen probleem; het paartje bracht er minstens 4 jongen groot. Hier het mannetje met prooi (foto Harvey van Diek).

Achterliggende oorzaken: afname van prooiaanbod en isolatie van populaties

Wat maakt een terrein nu eigenlijk geschikt voor de Grauwe Klauwier? De soort komt optimaal voor in landschappen met een mozaïek van verschillende vegetaties en plaatselijk opslag van ruigte, zoals braam, vlier en meidoorns. Lang werd gedacht dat deze structuurvariatie zelf – en met name de gelegenheid tot broeden en jagen – de belangrijkste factor is voor het voorkomen van de Grauwe Klauwier. Maar hoe kan dan verklaard worden dat de soort ook in het kleinschalige agrarisch landschappen (bijvoorbeeld bij Winterswijk) is verdwenen? En hoe komt het dat er in Zuid-Duitsland wel klauwieren in houtwallen broeden wanneer deze grenzen aan grasland, maar niet bij bouwland (Opdam, 1986)? Waarom worden in de vrijwel kale duinen in Noord-Denemarken tientallen broedparen van de Grauwe Klauwier gevonden, terwijl de soort in onze structuurrijke duinen al jarenlang is verdwenen? Om achter de daadwerkelijke oorzaken voor de sterke achteruitgang van de Grauwe Klauwier te komen, is er de laatste jaren veel onderzoek uitgevoerd aan de populatiebiologie en broed- en voedsel生态学 van de Grauwe Klauwier in Nederland en Denemarken. Daaruit kwamen twee belangrijke oorzaken naar voren, die weliswaar sterk samenhangen met het verdwijnen van structuurrijke landschappen, maar een veel dieper liggend probleem laten zien.

Ten eerste is in het agrarisch cultuurlandschap en in natuurgebieden het prooiaanbod de laatste decennia sterk afgenomen. Zowel het totaal aantal beschikbare prooien, de grootte van de prooien als de variatie in prooi-soorten blijken onder de maat te zijn. Hierdoor kan de Grauwe Klauwier niet altijd ('s ochtends én 's middags, vroeg en laat in het seizoen en onder alle weersomstandigheden) over

voldoende voedsel beschikken voor zichzelf en voor zijn jongen. Dit resulteert in een laag broedsucces en op den duur tot het verdwijnen van populaties (o.a. Esselink *et al.*, 1995; Kuper *et al.*, 2001). Op verschillende plekken (o.a. in de Achterhoek en op Ameland) bleek de Grauwe Klauwier de insectenrijkste plekken in het landschap op te zoeken, maar zelfs daar bleek het voedselaanbod vaak onvoldoende om jongen groot te kunnen brengen (Lemaire *et al.*, 1997; Nijssen *et al.*, 2001). Bij een vergelijkend onderzoek in Nederlandse en Deense duinen bleken de prooien van de Grauwe klauwieren in Denemarken anderhalf tot twee maal groter te zijn dan in de Nederlandse duinen, met een hoger broedsucces als gevolg (Beusink *et al.*, 2001). Ook voor de omgeving van Nijmegen zijn voorbeelden bekend over de afname van prooidieren, zij het anekdotisch. Zo verdween het paartje op Mulderskop in het begin van de jaren '60 tegelijkertijd met een sterke afname van de Rozenkever, één van de meest geliefde prooien voor de Grauwe Klauwier (med. Olof van Hoorn). Op De Hamert is de periode voorafgaand aan het verdwijnen van de Grauwe Klauwier een sterke afname van het aantal Zandhagedissen en Levendbarende Hagedissen geconstateerd. Dhr. J. Kooistra meldde dat hij vroeger langs het prikkeldraad op De Hamert regelmatig 'waslijntjes' van hagedissen heeft zien hangen, iets wat nu niet meer valt voor te stellen.

Een tweede belangrijke oorzaak voor het verdwijnen van de Grauwe Klauwier lijkt de isolatie van (vaak kleine) populaties te zijn. Uit ringonderzoek blijkt dat binnen Nederland geen enkele uitwisseling van klauwieren plaatsvindt tussen populaties die verder dan 15 á 20 kilometer uit elkaar liggen (Geertsma & Esselink, 2002). Over de dispersie van klauwieren is nog veel onduidelijk, maar waarschijnlijk zoeken juveniele dieren voordat ze naar Afrika trekken een geschikte plek om het volgende jaar naar terug te keren. De straal waarin ze zoeken is hooguit enkele kilometers, zodat ze mogelijk geschikte habitat die verder weg liggen niet bereiken. Ook als adulten zijn Grauwe Klauwieren, met name de mannetjes, zeer plaatstrouw. Naast het feit dat vrijgekomen, maar geïsoleerd liggende terreinen niet gekoloniseerd worden, vindt er door gebrek aan uitwisseling waarschijnlijk ook een genetische verarming van de populaties op. Dit kan leiden tot een lager broedsucces, waardoor kleine populaties eerder verdwijnen. In het Rijk van Nijmegen e.o. zijn (vrijwel) alle kleine populaties inmiddels verdwenen. Visser (1995) noemde de geïsoleerde ligging van De Bruuk al als één van de mogelijke oorzaken voor het verdwijnen van de Grauwe Klauwier. Ook in 'Vogels van de grote rivieren' (1979) wordt opgemerkt dat in eenmaal verlaten broedgebieden zelden meer Grauwe Klauwieren worden gesignaleerd, zelfs wanneer er nog ogenschijnlijk geschikte habitat aanwezig is.

Toekomstmogelijkheden voor de Grauwe Klauwier in het Rijk van Nijmegen e.o.

Gezien de problemen waarmee de Grauwe Klauwier geconfronteerd wordt, zijn de vooruitzichten voor de soort in het Rijk van Nijmegen e.o. zeer somber. Het aantal geschikte habitats is zeer klein en liggen geïsoleerd ten opzichte van andere populaties. De dichtstbijzijnde klauwierenpopulatie bevindt zich op de Veluwe, op ruim 35 kilometer van Nijmegen en meer dan 60 kilometer van De Hamert. Daar komt bij dat ook de Veluwse populatie de afgelopen jaren sterk is afgenomen, met maar een enkel zeker broedgeval in 2002 (gegevens Stichting Bargerveen en SOVON).

Mogelijk geschikte habitats bevinden zich op de Wylerberg en plaatselijk op De Hamert. Daarnaast is er een aantal plekken die er landschappelijk aardig uitzien, zoals de Paardenwei in de Ooijpolder en enkele hoekjes in de Millingerwaard en de Maasheggen. Waarschijnlijk zijn op al deze plekken echter veel te weinig prooidieren voorhanden om tot een geslaagd broedgeval te kunnen leiden. Daarnaast hebben al deze plekken een zeer gering oppervlak. Met een gemiddelde territoriumgrootte van zo'n anderhalve hectare zouden er hooguit enkele klauwierenparen kunnen broeden, waardoor de gehele 'Nijmeegse' populatie zeer kwetsbaar zou zijn.

In het Bargerveen en het Elperstroomgebied in Drenthe blijkt dat een juiste vorm van natuurbeheer het aantal beschikbare prooidieren kan verhogen, met een toename van de Grauwe Klauwier als gevolg.

De kennis die nodig is om deze successen ook in andere natuurgebieden te behalen, is echter nog nauwelijks aanwezig, aangezien het onderzoek naar de effecten van natuurbeheer op de ongewervelde fauna pas de laatste jaren op gang aan het komen is. Hoewel de verwachtingen vrij hoog waren (zijn?) heeft ook in de Ooijpolder het huidige natuurbeheer nog niet tot de gewenste toename van prooidieren geleid (Faunawerkgroep Gelderse Poort, 2002).

Al met al is het niet te verwachten dat de Grauwe Klauwier zich de komende jaren als jaarlijkse broedvogel in het Rijk van Nijmegen e.o. weet te handhaven. Voor de langere termijn mogen we slechts hopen op een toename van de (financiële) mogelijkheden en kennis die nodig zijn om de kwaliteit van het landschap en de daarbij behorende rijke fauna daadwerkelijk te herstellen. De terugkeer van de Grauwe Klauwier als broedvogel kan in dat geval gelden als kroon op het werk. Wie tot die tijd wil genieten van deze bijzondere vogelsoort zal het rondom Nijmegen waarschijnlijk moeten hebben van het geluk een doortrekker tegen te komen.

Dankwoord

Hierbij wil ik Olof van Hoorn, Johan Thissen en Dieter Möller ontzettend bedanken voor de tijd die zij gestoken hebben in het doornemen en samenvatten van hun oude waarnemingen en het aangeven van belangrijke literatuur. Daarnaast hebben de volgende mensen waarnemingen of aanvullende informatie doorgegeven: Harvey van Diek, Hans Esselink, Menno Hornman, Sjak Gielen, Peter Hoppenbrouwers, Jaap Kooistra, Frank Saris en Frank Willems. Alette de Jong voorzag een eerdere versie van dit artikel van commentaar.

Oproep; geef waarnemingen Grauwe Klauwieren door!

Stichting Bargerveen doet al jarenlang onderzoek aan de Grauwe Klauwier in Nederland. Er wordt onder andere geprobeerd een zo compleet mogelijk beeld te verkrijgen van de Nederlandse klauwierenpopulatie. Om van elk paar ook het broedsucces te bepalen, is het van belang dat broedgevallen snel bij de onderzoekers bekend zijn en niet pas na het broedseizoen. Daarom wordt opgeroepen om waarnemingen van Grauwe Klauwieren in heel Nederland zo snel mogelijk door te geven op tel.nr. 024-3653288 of e-mail: klauwier@sci.kun.nl. Geef s.v.p. duidelijk de vindplaats door (liefst gebiedsnaam met coördinaten) en of de vogels zijn geringd met aluminium en/of kleurenringen. Uiteraard zijn ook oude waarnemingen van harte welkom. Voor meer informatie zie de verwijzing op de webpagina van SOVON: www.sovon.nl

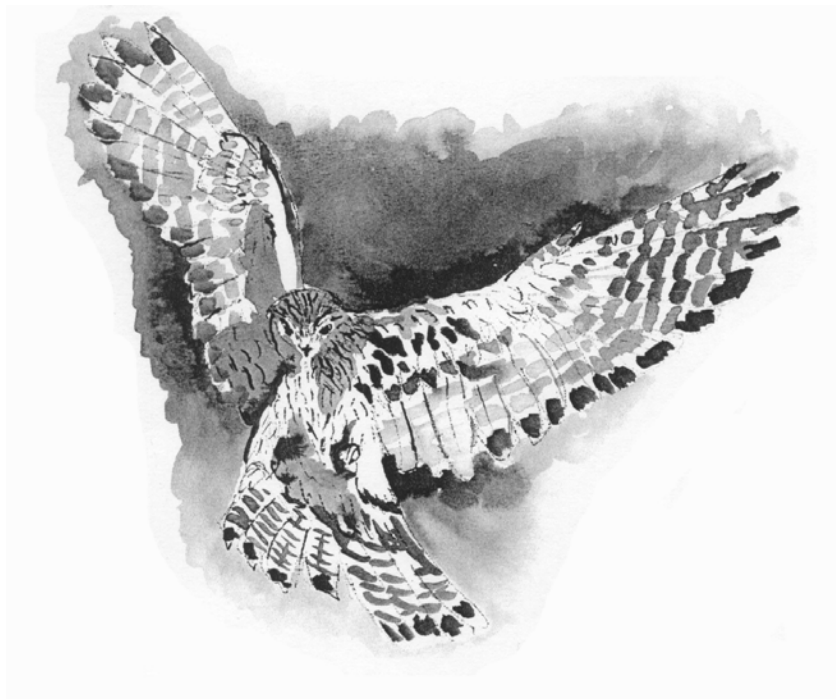
Alvast bedankt!

Gebruikte literatuur

Van Berkel, J., 1993. Het inventariseren van Grauwe Klauwieren. Het Vogeljaar 41-6, pp. 256-265.
Beusink, P., M. Nijssen, G.J. van Duinen & H. Esselink, 2003. Broed- en voedselécologie van Grauwe Klauwieren in intacte kustduinen bij Skagen, Denemarken. Rapport Stichting Bargerveen / Afdeling Dierecologie KU Nijmegen.
Braaksma, S., 1954. Enige broedvogels in Noord-Brabant X. Klauwieren (Laniidae). Brabantia 3-1, pp. 27-33.
Esselink, H., M. Geertsma & J. Kuper, 1994. Red-backed Shrike: An indicator for integrity of ecosystems? Journal für Ornithologie 135, p. 290.
Faunawerkgroep Gelderse Poort, 2002. Vogels van de Gelderse Poort. Deel I: Broedvogels 1960-2000. VWG Rijk van Nijmegen e.o. / Kartierergemeinschaft Salmorth / VWG Arnhem e.o. / NABU – Naturschutzstation Kranenburg / Naturschutzstation im Kreis Kleve e. V. / Provincie Gelderland / SOVON Vogelonderzoek Nederland. 336 pp.

- Geertsma, M. & H. Esselink., 2002. Grauwe Klauwier *Lanius collurio* pp. 438-439. In: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998 – 2000. – Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.
- Hendriks, R., M. Hornman, R. Pahlplatz & M. v.d. Weide, 2001. Vogels in het Land van Cuijk. Uitgave Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken, Nijmegen. 212 pp.
- Hornman, M., M. van der Weide & P. Eekelder, 2002. Broedvogels in het Rijk van Nijmegen e.o.: De broedvogelatlassen 1973-77 en 1998-2000) vergeleken. De Mourik 27-2, pp. 39-67.
- Hustings, F. & H. Esselink, 1999. Heeft de Grauwe Klauwier in Limburg toekomstperspectief? Limburgse Vogels: 10-2, pp. 89-97.
- Kooistra, J. 1992. De avifauna van De Hamert, 1988-1991. Limburgse Vogels 3-3, pp.69-78.
- Kuper, J., G.J. van Duinen, M. Nijssen, M. Geertsma & H. Esselink, 2001. Is the decline of the Red-backed Shrike (*Lanius collurio*) in the Dutch dune area caused by decrease in insect diversity? The Ring 22-1, pp. 11-25.
- Lefranc, N., 1997. Shrikes and the farmed landscape in France. pp. 236-268. In: Farming and Birds in Europe: the common agricultural policy and its implications for bird conservation. D.J. Pain & M.W. Pienkowski (eds.). Academic Press, London.
- Lemaire, A., H. erlutter & H. Esselink, 1996. Ecologische beoordeling landschapskwaliteit aan de hand van indicatorsoort Grauwe Klauwier; Beheersmaatregelen ter verhoging van de insectenrijkdom in het WCL-Winterwijk gebied. Rapport Stichting Bargerveen. 67 pp. + bijlagen.
- Van der Meer, G., ± 1925. Vogels bij onze woningen. N.V. G.J.A. Ruys Uitgeverij, Zutphen. 82 pp.
- Möller, D., 1972. Die Vogelwelt des Reichswaldes. In: Kalender für das Klever Land.
- Nijssen, M., H. Esselink, G.J. van Duinen, M. geertsma, J. Jansen & J. Kuper, 2001. Gevolgen van vermeting, verzuring en verdroging en van beheersmaatregelen op de fauna, vegetatie en abiotiek van duingebieden op Ameland en Terschelling. rapport Stichting bargerveen, Nijmegen.
- Oomen, A., 1918. Vogellevens om Nijmegen. De Levende Natuur 23: 199-204
- Oomen, H.A.P.C., 1980. Het vogelrijk van Nijmegen 1916-1921. Vogels 1-1, pp. 19-21 + 33.
- Opdam, P. 1986. De functie van kleine landschapselementen voor flora en fauna. In: Ecologie van kleine landschapselementen. P. Opdam, T.A.W. van Rossum & T.G. Coenen (eds.). Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
- Pahlplatz, R., 1988. Broedgeval Grauwe Klauwier in het Land van Cuyk. Mourik 14-4, p.133.
- Peerenboom, A., 1976. Broedvogelinventarisatie van het stuwwallengebied in het Rijk van Nijmegen 1975 (gemeenten Nijmegen en Groesbeek). Uitgave Vogelwerkgroep Grote Rivieren.
- Reijnen, C.M.H.A. & R.J.S.M. Reijnen, 1972. Avifaunistisch overzicht van de Ooijpolder. Een verslag gebaseerd op waarnemingen uit de jaren 1967-1968-1969. Eigen uitgave.
- Stichting Vogelwerkgroep Grote Rivieren, 1979. Vogels van de grote rivieren. Verslag van een onderzoek naar voorkomen, aantallen, verspreiding en biotoop van vogels in het rivierengebied. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht. 328 pp.
- Teixeira, R.M. (red.), 1978. Atlas van de nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Thijssse, J.P., 1910. De verspreiding van onze bredvogels. Jaarboekje Nederlandse Ornithologische Vereniging 7: 56-61.
- Thijssse, J.P., 1923. Het Vogeljaar. Derde druk. W. Versluys, Amsterdam.
- Thissen, J., 1982. Zeldzame broedvogels van het Reichswald. De Mourik jrg. 8, pp. 35-42.
- Thissen, J. & D. Möller, 1995. Broedvogelinventarisatie, met name Rode Lijst soorten, in het 'Waldnaturschutzgebiet' Geldenberg (Reichswald). De Mourik jrg. 21, pp. 93-103.
- Visser, D., 1995. Broedvogels van De Bruuk, winst- of verliesrekening? Mourik 21-1, pp.7-10.
- Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o., 1985. Vogels van de Ooijpolder. Uitgave O.M. van Hoorn, Nijmegen. 331 pp.

De Vrieze, J., 1979. De Maasheggen. Uitgave 'Studiegroep Maasheggen'. Gianotten, Tilburg.
Wijsman, A. C., 1942. Het Bruuk bij Groesbeek. De Levende Natuur 47. pp 187-190.

Gezocht: Huiszwaluwen (en tellers)!

Huiszwaluwen rond Nijmegen 1995 – 2002

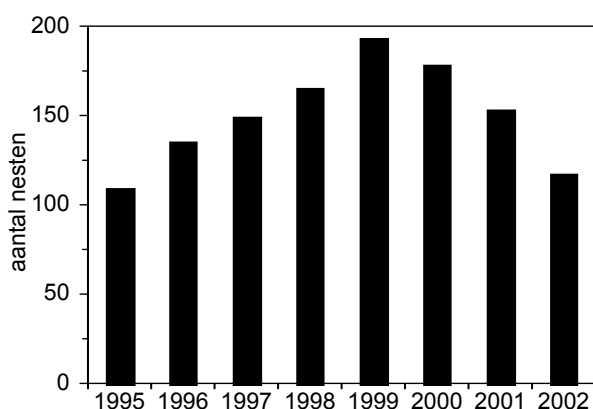
Nico van der Poel, nico.vanderpoel@wanadoo.nl

Als lid van de vogelwerkgroep of van SOVON ben je normaal een 'teller'. In die zin hoor ik er dan niet echt bij. Het gaat dan meestal om geluiden, en als een vogel zich niet eens per week laat horen dan weet ik al niet meer zeker welke vogel ik voor me heb. Een vriend van mij telt al jaren huiszwaluwnesten ten zuiden van Tilburg en dat moest ik dus ook kunnen. Juist als die geteld gaan worden loopt het met de vogelzang wat af en is het dus een mooie manier van buiten zijn en met vogels bezig zijn. Niet dat je dan niet kunt twijfelen, vooral of een huiszwaluwnest nu wel of niet bezet is. Maar dat is juist ook een leuke kant, want dat is reden om aan te bellen en met de hoofdbewoners van het huis te bespreken of ze de zwaluwen dit jaar al gezien hebben. Dat is vaak boeiend, zoals een biologieleraar die nog niets gezien had maar helemaal enthousiast was of een mevrouw die sinds het schilderen al jaren geen huiszwaluwen meer had, maar nu de daklijst weer wit geschilderd had en meteen twee kunstnesten ophing. De meeste mensen zien het als wat extra natuur bij hun eigen huis en ik had een keer ook een familie die het nest met jongen op de stoep vonden en nu met dauwwormen aan het bijvoeren waren. Daarbij heeft iets van mijn enthousiasme nog wel met mijn jeugd te maken want ook aan mijn ouderlijk huis zaten vroeger zwaluwnesten (en dat nog wel in een echte zandstreek als de bollenstreek. Maar er zijn ook andere reacties (met name vanwege overlast van poep), zoals een huis waar het ene jaar nog acht nesten waren en het jaar erna geen een. De bewoners waren helaas niet thuis, ik ga dit jaar nog eens vragen. En ook een boer die al jaren klaagde en die ik aanbood om met de vogelwerkgroep planken onder de nesten te maken, maar dat zag hij niet zitten en op een gegeven moment had hij gaas onder de daklijsten getimmerd: er waren slechts drie van de 47 nesten over.

De huiszwaluw is ook een heel boeiende vogel. Ze trekken en wonen in groepen, bovendien helpen ze elkaar soms met het grootbrengen van de jongen en ze imiteren het gedrag van elkaar. Het gaat al jaren niet goed met de huiszwaluw (ze worden gemiddeld 1,2 jaar oud) en het blijft maar steeds gissen wat hiervan nu de oorzaken zijn. Die kunnen hier in Nederland liggen, maar evengoed in tropisch Afrika waar ze in onze winter verblijven. Of op de trekroute, die via oostelijk Frankrijk en Italië over de Sahara gaat. Ook de oeverzwaluw had profijt van een natte winter 1999-2000 in de Sahel-zone, maar een grote terugslag na droge winters de twee jaar erna. Men weet nog steeds niet waar in zuidelijk Afrika ze onze winter vertoeven. De huiszwaluw was tot in de jaren zestig en zeventig in Nederland een talrijke broedvogel (geschat 450.000 paar). Daarna verdween hij bijna geheel uit de steden, maar ging ook op het platteland (met grote regionale verschillen) sterk achteruit (geschat 110.000 paar eind jaren negentig). Factoren waar altijd het eerst aan gedacht wordt zijn voedsel en nestmateriaal: dus vliegjes (een zwaluw eet 9000 insecten per dag) of modder of klei om een nest te metselen. Dus ideaal is een nat voorjaar, een niet te lage grondwaterstand of nog idealer een open water van wel vijf meter breed. Het is een kolonievogel, zodat het boeiend is om de ontwikkeling van kolonies te volgen. In Noord-Nederland doet de huiszwaluw het goed, maar in het midden en zuiden is de stand drastisch verminderd. Minder nestgelegenheid en verslechterde voedselsituatie zijn hier waarschijnlijk debet aan. Ik zelf werd extra aan het denken gezet toen ik in de nieuwe atlas las dat de huiszwaluw een vogel is van agrarisch cultuurgebied. Misschien een goede reden om ons eens af te vragen wat wij en wat de huiszwaluw denkt bij agrarisch cultuurgebied. Voelt hij zich nog wel thuis sinds de weilanden wat saaier zijn, sinds de verdroging, de grootschaligheid en de koeien uit het land. Opvallend is wel dat blijkt dat de aanwezigheid van zand of klei voor de ontwikkeling niet uitmaakt.

In een recent rapport van het SOVON * wordt gepleit voor beschermingsmaatregelen, maar ook voor betere monitoring: van een aantal witte vlekken in de kaart van Nederland wil men meer gegevens krijgen: dus daar zijn uiterlijk 2003 nog tellers nodig.

Ik heb sinds 1995 geteld aan de zuid-westkant van Nijmegen: een gebied dat begrensd wordt door de Graafseweg, de Maas, het bos van Heumenseschans en Heumensoord en de stad Nijmegen. Dat betekent de dorpen Alverna, Nederasselt (vanaf 1998), Overasselt, Heumen, Molenhoek en Malden, en nog enkele kolonies in het gebied ertussen. Tot 1999 ging 'ik' tegen de landelijke trend in nog aanzienlijk vooruit. In 2000 weet ik een geringe achteruitgang nog aan de 45 nesten die ik miste door gaas voor de daklijst bij een boerderij, maar in 2001 en 2002 was de achteruitgang met 15 en met 28 % fors. Zie bijgaande grafiek.

Figuur 1. Aantal nesten in telgebied aan zuid-westkant van Nijmegen.

Ik zou ook grafiekjes per kolonie kunnen maken maar dat geeft weinig inzicht want er kan per jaar ineens 50% bij dan wel af gaan. Aanvankelijk dacht ik dat de kolonies waar de zwaluwen steeds dezelfde adressen bezochten (in Molenhoek en Heumen) stabiel zouden zijn maar het laatste jaar was daar toch ook een grote achteruitgang. Zie bijvoorbeeld de cijfers van Heumen in de periode 1995 – 2002: 4 - 6 - 9 - 12 - 27 - 36 - 19 - 17.

Of nog iets vervelender: net buiten het gebied: in Linden: 8 - 1 - 3 - 8 - 2 - 0.

In Alverna waren in 2002 nog 8 nesten, aan de Boschkant 19, in Molenhoek 36, in Malden Hoogenhof 3, Malden Broekkant 7 en Malden Hatertseweg nog 4.

In Overasselt dacht ik een tendens te bespeuren: aanvankelijk zaten de meeste nesten in het centrum, maar het verschoof naar de Laagstraat: een nieuw straatje aan de rand van het dorp en ik vermoedde dat de oorzaak zou kunnen zijn dat de Laagstraat uitkeek over de weilanden met koeien (althans zo herinner ik me 1997). Later kwamen er nog even een paar nieuwe nesten aan een huis aan de westkant en de laatste twee jaar neemt het in heel het dorp af (totaal nog 24) met uitzondering van wat huizen aan de zuid-oostkant. De oorzaak daarvan zou kunnen zijn dat er een grote villa gebouwd is met een heel grote plas eromheen. Maar ik wil dit jaar eens extra opletten wat de landbouwcultuur om het dorp is en of er bijvoorbeeld nog wel koeien in het land lopen.

Van het SOVON kreeg ik ook tellingen van andere gebieden rond Nijmegen. In de Ooij en de Betuwe is na 1998 alleen nog in 2001 geteld: bij Hollands – Duits gemaal (39), en de dorpen Leuth (50) en Ooij (8). Ik heb zelf een keer geteld in Weurt (38) en een deel van Beuningen (17) en vroeger wel eens in Gassel en Cuyk. Meer regelmatig geteld is er in Oeffelt (duidelijk verminderd: 14) en Beugen (nog goed:

40). De laatste drie jaar zijn er nog grote kolonies bij klooster St. Agatha (36) en de stuw bij Sambeek (60).

Misschien zouden we eens kunnen overleggen om de tellingen in de streek meer dekkend te maken?
Reacties zijn welkom op het bovengenoemde adres.

*) Gezocht: de huiszwaluw! Het onderzoeksrapport van het huiszwaluwproject. Door Wilco van den Berg i.o.v. SOVON & Internationale Agrarisch Hogeschool Larenstein. Januari 2001.

Broedvogelinventarisaties van de Gelderse Poort in 2002

Frank Majoor, majoor@bos.nl

Inleiding

De Gelderse Poort is in 2002 voor het veertiende achtereenvolgende jaar integraal geïnventariseerd. De inventarisatie omvat niet alle broedvogelsoorten, maar is gericht op moeras- en weidevogels en op alle schaarse soorten en kolonievogels. Deze inventarisatie is een gezamenlijk project van de Vogelwerkgroep Arnhem e.o. en de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o., verenigd in de Faunawerkgroep Gelderse Poort. Provincie Gelderland steunt het project in het kader van plattelandsvernieuwing mede door Staatsbosbeheer Gelderland en SOVON.

Onlangs is het lang verwachte rapport 'Vogels van de Gelderse Poort, broedvogels 1960-2000' verschenen en aan alle tellers uitgedeeld. Het broedvogelrapport is een fraai kleurrijk naslagwerk geworden.

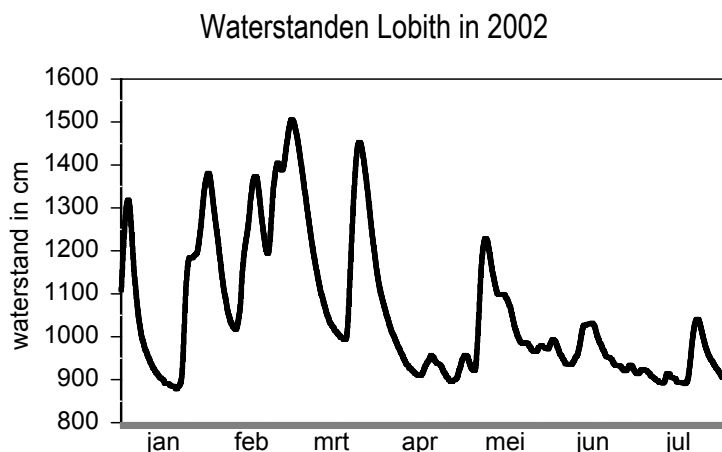
Dit artikel is een soort aanvulling op de in dit rapport gepubliceerde gegevens. Zo is dezelfde indeling van de soortgroepen aangehouden. Van een selectie van soorten zullen de resultaten van de inventarisatie van het jaar 2002 van het Nederlandse deel van de Gelderse Poort worden beschreven. Het gebied wordt hierbij opgedeeld in drie deelgebieden: De Ooijpolder, de uiterwaarden langs de Waal ten noorden van de Ooijpolder en de Rijnstrangen inclusief de aangrenzende polders en uiterwaarden.

Het weer

Het weer is van invloed op de zang- en baltsintensiteit van vogels en op de mogelijkheden voor de vogelaar om naar buiten te gaan. Voor de meeste soorten werkt dit door in de trefkans en daardoor in de resultaten van de inventarisatie. Globaal zag het weer gedurende het voorjaar van 2002 er als volgt uit: de maand maart was zacht en zonnig met relatief weinig neerslag. Op acht nachten kwam het kwik onder de nul graden, maar vorst van betekenis kwam niet voor. April was wederom een zachte en zonnige maand, maar wel met relatief veel neerslag, met name in de laatste week. Van 13 tot 19 april was het veelal fris en buig, een weertype dat terugkeerde rond de 27ste. De eerste dagen van mei overheerste een depressie met wind en buien het weerbeeld. Daarna overheerste warm, maar wat somber weer. Erg veel neerslag viel er niet. Juni was een gemiddelde maand qua neerslag en zonneschijn. Toch was er niet echt sprake van stabiel zomers weer: enkele tropische dagen werden afgewisseld met dagen met forse neerslag en een fikse wind. Juli was nat en vrij somber, de temperatuur was normaal. Aan het einde van de maand was er sprake van een periode met warm zomerweer. Plotseling steeg de temperatuur op drie opeenvolgende dagen tot tropische waarden (MOW-Bulletins KNMI).

Rivierwaterstand

Van 1 januari tot 25 maart waren er vijf hoogwaterpieken. De hoogste kwam op 1 maart uit op 15,06 m boven NAP (gemeten in de Rijn bij Lobith). Na 25 maart daalde het waterpeil snel en schommelde vervolgens rond het gemiddelde van circa 9.5 meter. Alleen een na-piekje van 12.30 m boven NAP kwam hier op 8 mei bovenuit (www.waterbase.nl). Dit leverde problemen op voor de laagst gelegen broedsels langs de rivier. Met name de legsels van de Kleine Plevier op de zanderige oevers langs de rivier gingen verloren. Ook enkele kleine Oeverzwaluwkolonies in natuurlijke steilwanden langs de rivier kwamen (gedeeltelijk) onder water.

Figuur 1. Waterstanden Lobith in 2002

Watervogels

Deze groep bestaat uit futen, Aalscholver, Blauwe Reiger, Knobbelswaan, ganzen, eenden Zwarte Stern en IJsvogel. De aantallen watervogels worden deels bepaald door de waterstand en deels door de wintertemperatuur. De meeste watervogelsoorten nemen de laatste jaren in aantal toe of zijn stabiel. De enige Aalscholverkolonie zit sinds 1984 in de Lobberdense Waard. Het aantal broedparen in hier tot 1996 gegroeid tot 308 paar en vervolgens gestabiliseerd op 235 paar.

Met name de Grauwe Ganzen nemen nog steeds sterk in aantal toe. In de Ooijpolder lijkt in de reeks van 1985 tot 1999 twee maal een stabilisatie in de aantallen op te treden, maar de laatste jaren zit de groei er extra sterk in. Uit wekelijkse tellingen van aanwezige Grauwe Ganzen in de westelijke Ooijpolder blijkt dat hier in 2001 het voorlopige maximum is bereikt. In 2002 was het aantal aanwezige broedvogels vogels hier iets lager. Dit komt echter niet uit onze tellingen naar voren omdat het exacte aantal van 2001 wegens de MKZ-crisis ontbreekt. Opmerkelijk is dat ondanks de groei in het aantal territoriale paren het aantal paren dat vliegvlugge jongen groot brengt al minimaal 5 jaar is gestabiliseerd (gegevens Berend Voslamber, SOVON).

De andere soorten ganzen doen het ook goed. De toename van de Nijlgans gaat sprongsgewijs. Opvallend is plotseling toename in de Ooijpolder van 28 paar in 1999 naar 52 paar in 2000. Ook in 2002 is hier met 49 paar weer een hoog aantal territoria vastgesteld. De schaarse soorten als Brandgans, Canadese Gans en Kolgans nemen langzaam in aantal toe.

De eenden zijn daarentegen wisselend in succes. De kritische soorten als Slobeend en Zomertaling gaan gestaag in aantal achteruit terwijl andere soorten als Krakeend en Kuifeend in aantal toenemen of gelijk blijven. De Bergeend lijkt na een recente ervaring weer iets in aantal achteruit te gaan.

De Zwarte Stern is in de Gelderse Poort inclusief het Duitse deel al jaren stabiel. De soort is echter geheel afhankelijk van nestvlotjes. Het broedsucces is met gemiddeld ruim 1,5 jong per paar goed (gegevens Max van Dongen en Theo Wijers).

Hekkenluiter in deze categorie is de IJsvogel. Na de zoveelste zachte winter op rij lijkt het erop dat het aantal maximale territoria in de Gelderse Poort al in 2001 was bereikt. Totaal werden er 19 territoria in 2002 vastgesteld, zelfs één minder dan in 2001. Ook in de belangrijkste Zuid- en Midden-Limburgse gebieden was de top in 2001 al bereikt. Landelijk was 2002 tijdens 'Het jaar van de IJsvogel' een recordjaar met naar schatting 550-600 broedparen (SOVON-Nieuws 16-1).

Moerasvogels

In het rapport worden 18 soorten gerekend tot moerasvogels, hieronder vallen de meeste reigers, rallen en de kleine 'rietangertjes'. Hiervan zijn acht soorten duidelijk in aantal afgenomen terwijl er vijf zijn toegenomen.

Het voortbestaan van deze soortgroep is in hoge mate afhankelijk van de waterhuishouding in de Rijnstrangen. Dit is het belangrijkste gebied voor de typische moerasvogels in de Gelderse Poort. Het waterpeil in dit gebied is een onderwerp van discussie tussen beheerders, boeren en beleidsmakers. Desondanks is het de afgelopen jaren gelukt het waterpeil in het broedseizoen met bijna een halve meter te verhogen en ook de maximale waterstand in de winter met bijna een meter. De winter van 2001/2002 is de eerste van drie winters waarin is geëxperimenteerd met een nog hoger -winter- peil op de Oude Rijn. We hopen dat het verhogen en fluctueren van de waterstand een gunstige invloed heeft op de aantallen van kritische moerasvogels als de Grote Karekiet en Roerdomp. Maar voor alsnog vielen de aantallen van deze twee soorten in 2002 erg tegen. Sterker nog na een opleving van enkele jaren is het historisch dieptepunt van de Grote Karekiet en de Roerdomp met respectievelijk 10 en 5 territoria bereikt. Gelukkig deed de Roerdomp het, met drie territoria in de Ooijpolder (Groenlanden en Oude Waal) wel goed. De Blauwborst gaat na de piek in 1998 in de Rijnstrangen sterk in aantal achteruit. Deze soort profiteert namelijk juist van verdrogend en verruigend moeras. De Buidelmee heeft zich na het dieptepunt van 2001 weer iets in aantal hersteld. Ik ben benieuwd hoe de populatie van deze 'vreemdeling' zich in de toekomst zal ontwikkelen. Op één territorium van een Porseleinhoen in de Millingerwaard na waren de kleine ralachtigen geheel afwezig. Een territorium van een Snor werd ten westen van het Bergse Hoofd, Rijnstrangen vastgesteld..

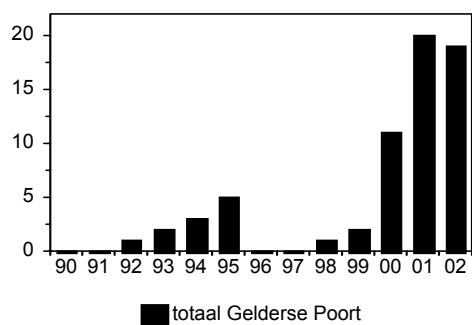
Pioniervogels

Tot de pioniervogels worden 17 soorten gerekend die in een of meerdere opzichten (broedplaatskeuze, voedselgebied en opportunisme) als pionier worden beschouwd. Het gaat hier om soorten als Kluut, Kleine Plevier, Oeverloper, meeuwen, sterns, Oeverwaluw en Tapuit. Zoals het de pioniers betaamt is het beeld van soort tot soort en van plek tot plek wisselend. De Kluut heeft het in 2002 goed gedaan, tenminste in de uiterwaarden ten noorden van de Waal. Hier zijn maar liefst acht territoria vastgesteld. Van de Oeverloper waren de aantallen wisselend. In de Spijkse Polder waren er door graafwerkzaamheden meer territoria dan voorgaande jaren. Daarentegen is in de Ooijpolder het laagste aantal sinds 1982 vastgesteld. Buiten de grenzen van de Gelderse Poort, op het Stuweiland bij Driel, is door herinrichtingswerkzaamheden een ideale situatie voor pioniers ontstaan. Zo broedde daar in 2001 en 2002 circa 20 paar Kleine Plevier. De Oeverloper broedt de laatste jaren met gemiddeld drie paar in de Gelderse Poort. In 2002 zat er een territorium in de Millingerwaard, Gendtse Polder en Klompenwaard. Buiten het gebied, wederom op het Stuweiland bij Driel, zaten nog eens twee territoria. De meeuwen zijn min of meer uitgestorven in de regio. Alleen van de Stormmeeuw zaten in 2002 nog twee territoria in de Erlecomse Waard. Van de Tapuit werd een territorium vastgesteld in de Klompenwaard. Op zich geen echte zeldzaamheid, maar wel als broedvogel in de Gelderse Poort tegenwoordig uniek.

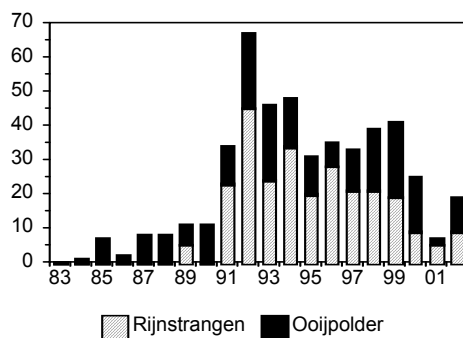
Weidevogels

Hiertoe worden naast de karakteristieke weidevogels de Ooievaar, Patrijs, Kwartel, Kwartelkoning en de Grauwe Gors gerekend. De weidevogels gaan bijna allemaal in aantal achteruit. De Watersnip is nu nagenoeg verdwenen. De Grutto blijft langzaam maar gestaag in aantal achteruit gaan en zelfs de Kievit is licht aan het afnemen. Alleen de Tureluur doet het de laatste jaren plaatselijk goed, met name in de uiterwaarden ten noorden van de Waal. De Bemmelse Polder-west is op dit moment nog het enige echte weidevogelbolwerk van de Gelderse Poort. Daarnaast was er nabij Erlecom nog een weidevogelbolwerkje ontstaan doordat door kwel onder de dijk een natte plek in het gewas was ontstaan waardoor de groei hier sterk achter bleef.

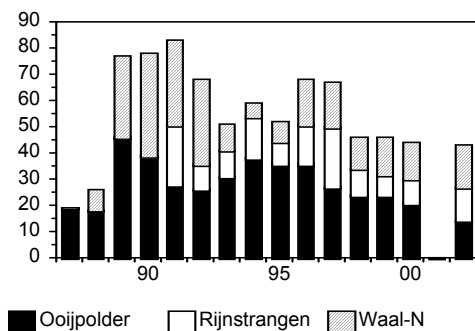
Ijsvogel

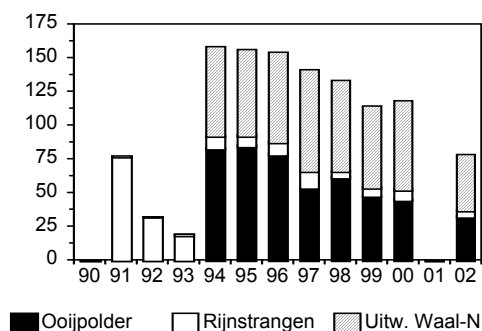
Buidelmees

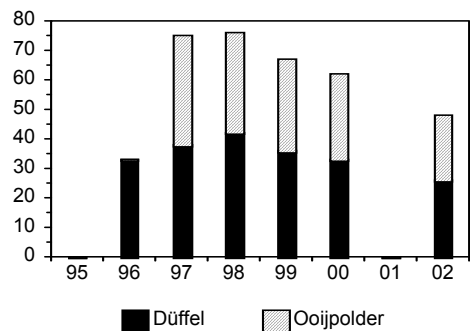
Kleine Plevier

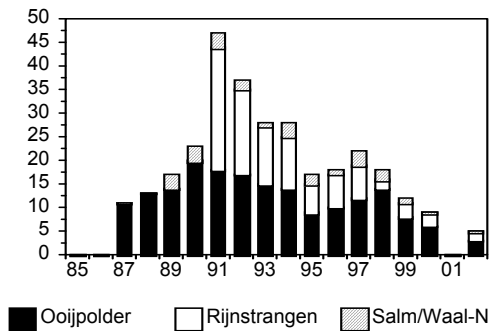
Grutto

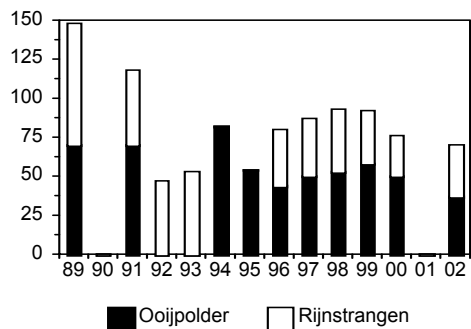
Koekoek

Wielewaal

Steenuil

De Ooievaar is bijna de enige positieve uitzondering in deze groep. Het eerste paar vestigde zich in 1999 in de Groenlanden en in 2001 kwam daar een paar in Pannerden bij, gevolgd door een paar in de Zuidstrang in 2002. De Kwartelkoning heeft zich na de piek van 19 territoria in het jaar 2000 gestabiliseerd op tien paar. De Grauwe Gors was, evenals in de rest van het rivierengebied, in 2002 geheel afwezig.

Struweelvogels

Van de struweelvogels worden er tien algemene soorten geteld. Dit zijn de Zomertortel, Koekoek, Nachtegaal, Roodborsttapuit, Bosrietzanger, Spotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Kneu en Geelgors. Opmerkelijk is dat de Koekoek, sinds die vanaf 1997 integraal wordt geteld, gestaag in aantal afneemt. Het bolwerk van de Roodborsttapuit is het Circul in de Ooijpolder. Hier is deze soort stabiel. Ook de Geelgors is stabiel, alle territoria zitten in het zuid-oostelijke deel van de Ooijpolder.

Bosvogels

Tot de bosvogels worden soorten als Sperwer, Havik, Buizerd, Boomvalk, Ransuil, Spechten, Boomklever, Boomkruiper, Wielewaal, Gaai en Appelvink gerekend. De meeste bosvogels doen het goed in de steeds ouder wordende (wilgen)bossen. Met name soorten als Havik, Boomklever, Boomkruiper, Groene Specht zitten in de lift. Dit staat in contrast met de Appelvink en de Wielewaal die langzaam aan het verdwijnen zijn.

Cultuurvogels

Tot deze 'restgroep' behoren soorten van erven en dorpen als: Torenvalk, Holenduif, Turkse Tortel, Kerkuil, Steenuil, Gierzwaluw, Huiszwaluw, roodstaarten, lijsters en Putter.

De Kerkuil is een lastig te tellen soort. De vastgestelde territoria komen bijna allemaal voort uit nestonderzoek. De beschikbare nestplaatsen in de omgeving van de Ooijpolder worden namelijk jaarlijks gecontroleerd. Doordat de muizenstand in 2002 bleef kwakkelen was het een mager jaar voor de Kerkuil. Zes nesten hadden gemiddeld vier eieren en 3,5 geringde jongen. Dit is weinig voor deze soort waarbij in goede muizenjaren nesten met 6-7 jongen geen uitzondering zijn. Daarbij kwam nog dat er geen 2e broedsels zijn vastgesteld, hetgeen in goede jaren veelvuldig voor komt (gegevens Jan Jacobs en Ronald Zollinger).

De stand van de Steenuil schommelt door de jaren heen, maar neemt toch langzaam maar gestaag in aantal af. Ook de stand van de Huiszwaluw schommelt van jaar tot jaar, maar de trend is de laatste jaren echter redelijk stabiel.

Tot slot nog twee schaarse cultuurvogels. Een vrouwtje Rouwkwikstaart was met een man Witte Kwikstaart als broedpaar aanwezig in Kom Leuth-Kekerdome. Een territorium van de Kramsvogel is in het Circul vastgesteld.

Uitnodiging

Indien je interesse hebt om in de Gelderse Poort broedvogels te inventariseren, dan kan je je aanmelden bij het adres aan het begin van dit artikel. Het is ook mogelijk om een aantal inventarisatierondes met een andere teller mee te lopen om ervaring op te doen.

Op 10 september in de Werkschuur van Staatsbosbeheer (Ooijse Bandijk, Ooij) is de jaarlijkse Najaarsbijeenkomst. Op deze avond worden de telresultaten van het seizoen 2003 op een rij gezet. Heb je interesse kom dan langs, om 20 uur staat de koffie klaar.

Groesbeek weidevogelland?

Raymond & Henk Klaassen.

Steppebewoners in de wei

Weidevogels horen helemaal niet in Nederland thuis. Van oorsprong komen weidevogels voor op de Aziatische steppes. De mens in al haar bedrijvigheid heeft echter kunstmatige steppes gecreëerd waar deze vogels zich uitermate thuis voelen: akkers en weilanden.

In Groesbeek zijn akkers en weilanden sinds de 14de eeuw aanwezig. Pas na twee ontginningsgolven (rond 1650 en 1850) ontstond er een groter landbouwgebied, waardoor Groesbeek interessant werd voor weidevogels. Begin twintigste eeuw is pas het laatste stukje aan 'woeste gronden' omgezet in akker en weiland, de huidige Dennekamp.

Wanneer de eerste broedparen zich gevestigd hebben is niet bekend, maar Thé Sluis herinnert zich buitelandse kieviten op de hoek Boersteeg/Dennekamp van de periode net na de Tweede Wereldoorlog. Deze hoek stond later ook bekend als 'den kievit'.

Groesbeek weidevogelland dus? Misschien een paar kieviten, maar de echte aantallen vind je toch in de Ooy en Bemmelse Polder, toch? Er is nooit een gedegen inventarisatie gemaakt welke soorten weidevogels in welke aantallen in het Groesbeekse voorkomen. Reden om in 2002 zo'n inventarisatie uit te voeren. Dit werd gecombineerd met nestbescherming en onderzoek naar nestoverleving.

Figuur 1: Kaart van het landbouwgebied van Groesbeek met daarop aangegeven alle gevonden kievitsnesten (●) en families waarvan het nest niet bekend was (o). Een hok is 100 x 100 meter

Dom versus slim zoeken

Er zijn twee manieren om nesten van weidevogels te vinden. De eerste manier is om een akker systematisch af te lopen. Dit wordt ook wel 'dom zoeken' genoemd. We hebben deze methode alleen toegepast op het Schildbroek, waar we, door tijdsgebrek, de aanwezige nesten alleen nog konden redden door voor de ploegende tractor uit te lopen. Bij 'slim zoeken' wijst de vogel het nest zelf aan. Een vogel die over de akker loopt wordt gevolgd totdat hij/zij gaat zitten: op de eieren inderdaad. Broedende vogels bleken relatief makkelijk te zien te zijn. Het nest werd opgespoord en gemarkeerd met twee bamboe-stokken (3 m aan weerszijde van het nest) om het te beschermen tegen landbouwactiviteiten.

Het gehele landbouwgebied binnen de gemeente Groesbeek (inclusief de uithoeken Sint Jansberg en Klein Amerika) is bekeken op de aanwezigheid van weidevogels. Het bleek echter al snel dat weidevogels alleen voorkwamen in het wat lager gelegen deel ten noordoosten van het dorp (zoals weergegeven in figuur 1). Daar hebben we onze activiteiten dan ook geconcentreerd. Het gebied werd tussen 1 april en 22 juli 1 tot 4 keer per week bezocht, waardoor het studiegebied ongeveer tweemaal per week gebiedsdekkend bekeken werd.

Tijdens een bezoek werden nieuwe nesten gezocht en eerder gevonden nesten van afstand gecontroleerd. Als een vogel niet op het nest zat te broeden werd gekeken of het nest daadwerkelijk leeg was. Een leeg nest wordt als uitgekomen beschouwd als er kleine eischilfers tussen de strootjes te vinden waren. Deze schilfertjes vallen in de nestkom als de eieren uitkomen, terwijl de grote stukken eischaal door de ouder verwijderd worden. Een leeg nest zonder schilfers werd als gepredeerd beschouwd.

Als een familie met kuikens werd waargenomen werd geprobeerd alle kuikens te vangen. Kuikens werden opgemeten om leeftijd en conditie te bepalen. Daarnaast werden de kuikens geringd. Reeds geringde kuikens werden wederom opgemeten om gegevens over de groei te verzamelen.

Figuur 2. Henk en Kees op zoek naar een kievitsnest.

Meer dan een handvol!

Broeden werd vastgesteld van de kievit, de scholekster en de grutto. Tureluur en wulp werden waargenomen, maar er kon geen aanwijzing voor broeden worden vastgesteld. In tabel 1 is weergegeven hoeveel broedsels en families werden waargenomen van de diverse soorten.

Tabel 1. Aantal nesten, families en broedparen in Groesbeek 2002.

	Kievit	Scholekster	Grutto
Aantal nesten met eieren	81	3	0
Waarvan herlegsels	21	1	0
Aantal families	28	0	1
Van een bekend nest	22	0	0
Van een onbekend nest	6	0	1
Aantal broedparen	66	2	1

In totaal zijn er 81 kievitsnesten gevonden. Een deel van deze nesten zijn herlegsels omdat een paar na het mislukken van een nest vaak nog een keer overnieuw begint. Een nest werd als herlegsels beschouwd als het binnen 5-15 dagen maximaal 100 meter van een mislukt nest werd gevonden. Uitgaande van deze criteria bleken 21 nesten herlegsels.

Verder zijn we 28 families met kuikens tegen het lijf gelopen. Hiervan konden we 22 families herleiden tot een eerder gevonden nest dat uitgekomen was. 6 families waren dus 'nieuw', oftewel afkomstig van een nest dat we niet hebben weten te vinden. Er hebben in 2002 in Groesbeek dus ongeveer $60 + 6 = 66$ paar kieviten gebroed.

Daarnaast hebben er nog twee paar scholeksters en één paar grutto's gebroed.

Kolonie Dennekamp

De kieviten bleken zeer geconcentreerd voor te komen met de Dennekamp als het belangrijkste bolwerk. Andere concentraties werden gevonden bij de Horst, het Schildbroek, Boersteeg, Lage Wald en bij Kwekerij Eikholt. In deze laatste concentratie bleken kieviten hun nesten in de opkweekpotjes van de planten te maken. De broedende kieviten trokken zich weinig aan van de aanwezige mensen waardoor menig nest uitkwam.

Het geklonterde voorkomen van de kievit in een soort van 'kolonies' wordt deels verklaard door het verspreidingspatroon van akkers. Kieviten bleken uitsluitend op akkerland tot broeden. Daarnaast speelt waarschijnlijk mee dat kieviten elkaar bewust opzoeken omdat ze samen sterker staan tegen rooflustige kraaien en andere predatoren.

Figuur 3. Kievitsnest met 4 eieren

Ploegende boeren en loerende kraaien

Van de 81 kievitsnesten die we gevonden hebben zijn er 45 uitgekomen. Het nestsucces kan niet eenvoudigweg berekend worden door 45 door 81 te delen (56%) omdat dit het nestsucces zwaar overschat. Nesten die gepredeerd zijn voordat we ze vonden worden onterecht niet meegeteld. We hebben het nestsucces daarom op de juiste manier berekend met behulp van de Mayfield methode. Deze methode berekent eerst de dagelijkse overlevingskans van een nest. Deze bleek 97% te zijn. Uitgaande dat de periode van leggen tot het uitkomen van de eieren 32 dagen beslaat, is de kans dat een nest uitkomt (het nestsucces) 38%. Dit is laag in vergelijking met andere gebieden in Nederland (gemiddeld 54 %).

De belangrijkste mislukkingsoorzaken zijn landbouwactiviteiten (32% van alle mislukte nesten) en predatie (35%). Andere relatief onbelangrijke mislukkingsoorzaken zijn vertrapping (2%), verlaten (6%), uitgehaald (2%) en onbekend (16%).

Kuikens

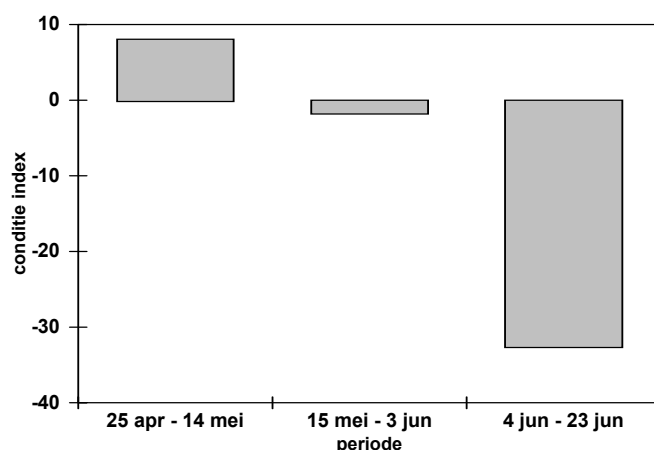
In totaal zijn we 28 families kieviten in het veld tegengekomen. Bij 26 families hebben we één of meerdere kuikens geringd. In totaal zijn er 65 kuikens geringd en gemeten. Kuikens bleken zich relatief weinig te verplaatsen. Als de omstandigheden goed en stabiel waren bleven kuikens normaliter op de akker waar ze geboren waren. Akkers die geploegd of uitgedroogd waren, werden verlaten. Families verplaatsten zich maximaal ongeveer 150 meter (in 1 week tijd).

Voor alle gevangen families werd een conditie-index bepaald. De index wordt gebaseerd op de leeftijd van de kuikens (bepaald aan de hand van de snavelengte) en het daarbij behorende uit de literatuur bekende standaard gewicht. Is een kuiken zwaarder dan het standaard gewicht behorende bij die leeftijd, dan is de index positief, dan is de index negatief. Als we de gemiddelde conditie index bekijken in de loop van het seizoen, dan is deze in de eerste periode duidelijk hoger dan later in het seizoen (figuur 5).

Blijkbaar hebben kuikens later in het seizoen een slechtere conditie dan in het begin van het seizoen. Dit kan veroorzaakt worden door bijvoorbeeld weersomstandigheden of het voedselaanbod (of een combinatie ervan). Het is bekend dat kuikens in een betere conditie een hogere overlevingskans hebben. Hoe meer nesten eerder in het seizoen gered kunnen worden, hoe beter de kuikenoverleving dus uiteindelijk zal zijn.

Figuur 4. Een gevonden nest wordt beschermd met stokjes ten behoeve van bescherming

Figuur 5: Gemiddelde conditie index voor drie tijdsperiodes

Hoe nu verder?

Groesbeek bleek heel wat rijker aan weidevogels dan vooraf ingeschat. Dat is mooi, maar we moeten er voor waken dat dit zo blijft. Landbouwactiviteiten blijken een belangrijke oorzaak voor nestverlies te zijn. Mede hierdoor bleek de kans dat een nest uitkomt lager te zijn dan het landelijke gemiddelde. Door meer en beter te beschermen kan deze factor van verlies hopelijk nog verder worden beperkt, wat de Groesbeekse populatie ten goede zal komen.

Dankwoord

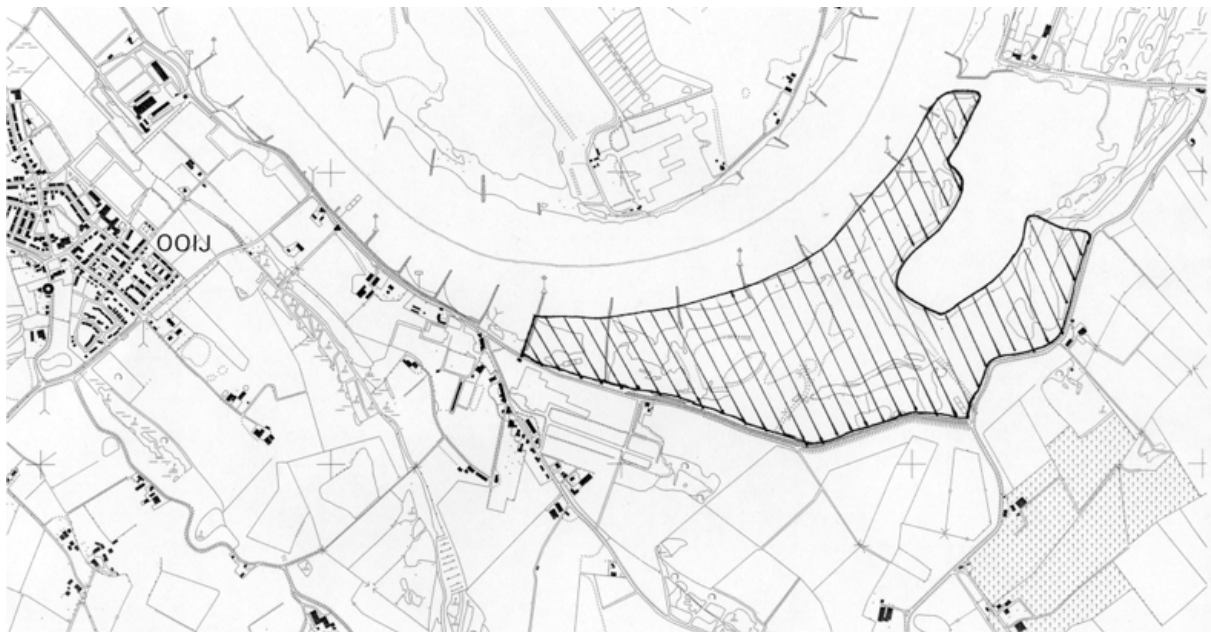
Op een uitzondering na waren de Groesbeekse boeren uitermate enthousiast over weidevogels en het plan ze te beschermen. Erg veel boeren hebben op een fantastische manier rekening gehouden met broedende beesten. Gemarkeerde nesten werden vaak gespaard. Hiervoor werd soms zelfs een omwegje tijdens het ploegen gemaakt. Sommige boeren vonden zelfs nieuwe nesten die ze zelf vrijwillig met stokjes markeerden. Speciaal willen we hier noemen de boeren Karel Peters, Erik Janssen, Jan Poelen en The Sluis, die extra veel moeite genomen hebben gemarkeerde nesten te sparen. Marcel Schut vertelde ons van bijna elk perceel in Groesbeek wie de eigenaar was, onmisbare maar moeilijk te verkrijgen informatie.

Tijdens onze vele bezoeken aan een prachtig stukje van Groesbeek zijn we door vele mensen geholpen. In het bijzonder willen we Kees en Stijn Schreven bedanken die na een tijdje de kievitsjongen eerder zagen zitten dan wijzelf. Anderen die ons in het veld assisteerden zijn Paul Leenders, Bart Duijghuizen, Henk Eeren, Wietske Lambert, Niek Janssen en Wout Hubers. Gerard Müskens willen we speciaal bedanken voor het ringen van de kievitskuikens.

Steltloper tellingen in de Erlecomse waard en Kaliwaal 1997-2002

Peter Hoppenbrouwers

Vanaf 1997 wordt er wekelijks geprobeerd het gehele jaar door steltlopers te tellen die zich bevinden in de Erlecomse waard en bij de Kaliwaal voor Kekerdam. Deze plekken worden door het grootste deel van de aanwezige steltlopers gebruikt als doortrekgebied of foerageergebied. Natuurlijk verblijven er ook steltlopers in het gebied om te broeden, maar het overgrote deel doet dit niet. In het voorjaar en nog meer in het najaar zijn er de grootste aantallen doortrekkende steltlopers te vinden. Hieronder staan een aantal soorten die het gebied regelmatig hebben aangedaan tijdens een telling. Het gebied van de Erlecomse waard en Kaliwaal, wordt verder in dit artikel als 'het telgebied' genoemd.

Figuur 1. Kaart telgebied.

Telmethode

Eenmaal in de week wordt de uiterwaard geteld vanaf de Erlecomse dam, beginnend bij de steenfabriek van Erlecom die overgaat in de Duffeltdijk bij de Kaliwaal. De Kaliwaal wordt geteld tot en met het kleine akkertje net oostelijk liggend van de Kaliwaal aan de Duffeltdijk. Het gebied wordt niet betreden. Met behulp van een telescoop kun je het gebied behoorlijk goed overzien. Doordat er alleen vanaf de dijk wordt geteld, kunnen steltlopers die aan de rand van de rivier, achter de oeverwal of andere kleine walletjes staan, niet gezien worden en daardoor niet geteld worden. Zogenaamde nul-tellingen komen soms voor wanneer er sprake is van een onder water gelopen telgebied, strenge vorst of veel menselijke activiteit.

Verstoreningen

Soms wordt een steltloper telling 'natuurlijk' verstoord door overvliegende roofvogels, zoals bijvoorbeeld de Havik, Slechtvalk en Sperwer. Dit levert in een enkel geval een nieuwe steltloper soort van het gebied

op, namelijk een Houtsnip die opvloog in de Erlecomse waard. Verder kan zo'n 'natuurlijke' verstoring erg handig zijn om de andere soorten tussen de duizenden Kieviten te ontdekken. Afwijkend gekleurde verenkleed, anders dan de zwart-witte kleur van de ondervleugels van de Kievit, vallen erg op. Na de verstoring landen ze snel weer op hun oude plaats.

Maar belangrijker is het feit of er geen menselijke activiteiten in het gebied plaatsvinden. Het gebied is populair onder veelal Duitse vissers die graag op de rivierkribben vissen. Verder zijn er af en toe bootjes op de Kaliwaal die voor verstoring zorgen. In toenemende mate wordt er ook gewandeld, veelal met honden, door het gebied. Veel menselijke activiteit zorgt een lege uiterwaard zonder vogels.

Tellers

In de periode van 1997-2002 hebben de volgende mensen: Peter Brouwer, Johan Bekhuis, Hans Wegman, Erik van Dijk, Arthur Hoffmann en ondergetekende geteld. Verder heeft Gerard van Aalst me nog zijn steltloperaantallen toegestuurd die zeer welkom waren. Hierdoor werden een aantal niet getelde weken alsnog van steltloperaantallen voorzien.

Beschreven soorten

De soorten die hieronder aan bod komen zijn niet alle soorten die van 1997 tot en met 2002 gezien en geteld zijn. De schaarsere soorten van de steltloperstellingen komen nog in een komend artikel terug. De grafieken die bij de soorten staan zijn een gemiddelde van de afgelopen zes jaar.

Scholekster

De Scholekster is een soort die in vooral in de maand maart terugkeert in het binnenland en ook in het telgebied terug te vinden is. Hier blijven ze een tijdje om zich vervolgens te verspreiden om te gaan broeden. Het telgebied is echter niet de belangrijkste voorverzamelplaats. Dat is het gebied net ten oosten van de Bisonbaai, de Palts genaamd. Hier bevinden zich soms een 90 a 100 exemplaren. In het telgebied broeden enkele paren. De opmerkelijke grafiepiek van eind januari dateert uit het jaar 2000.

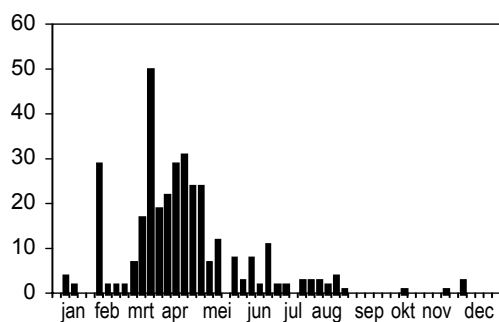
Grutto

De Grutto is een soort die eind februari, begin maart, zijn grootste aantallen bereikt. Dit zijn hoofdzakelijk doortrekkers. De doortrekkers, die minder roepen, verblijven op de meest uiteenlopende plaatsen in het telgebied. Ze kunnen net als Kieviten rusten op de kribben van de Waal of pal onder de dijk zitten. Dit verwacht je van andere soorten steltlopers, maar niet van de Grutto. Gedurende de broedperiode is het telgebied hoofdzakelijk foerageergebied van de grutto's die broeden net over de dijk in de Erlecomse polder. Het eerste blokje met grutto's dateert uit het weekend van week 6 van het jaar 2000. De piek in juni is het verzamelen van Grutto's na het broedseizoen in het telgebied. De laatste Grutto wordt eind augustus gezien.

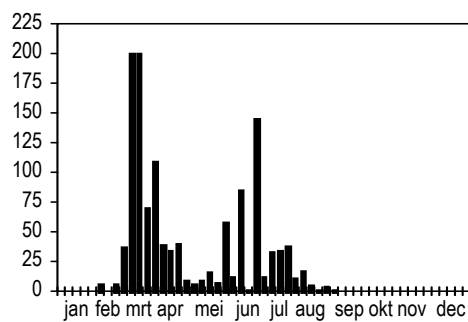
Kleine plevier

De Kleine Plevier is een soort die eind maart terugkeert. In het telgebied broedt de soort ook met enkele paren. Ze zijn soms minder goed te ontdekken tijdens de telling op de zandige plaatsen, die door wisselende waterstand van de rivier kaal blijven. De piek in juni wijst op ouders en hun jongen. Eind september is de soort weg uit het telgebied.

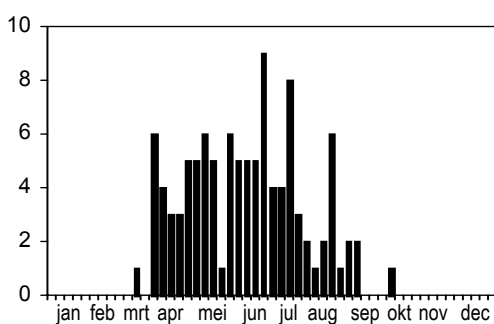
Scholekster

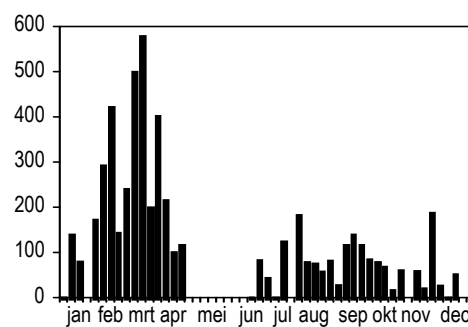
Grutto

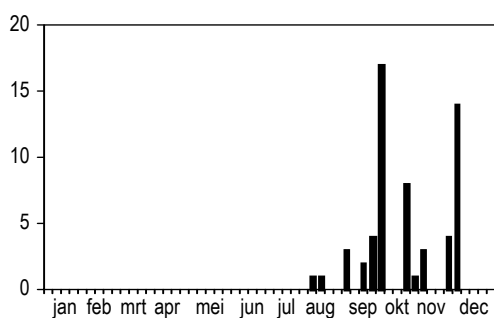
Kleine Plevier

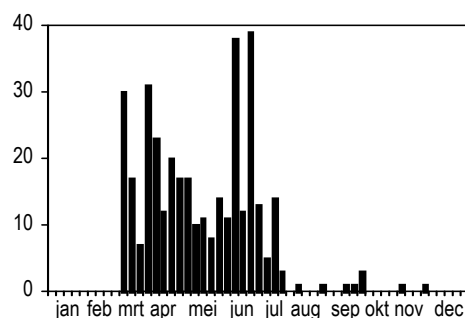
Wulp

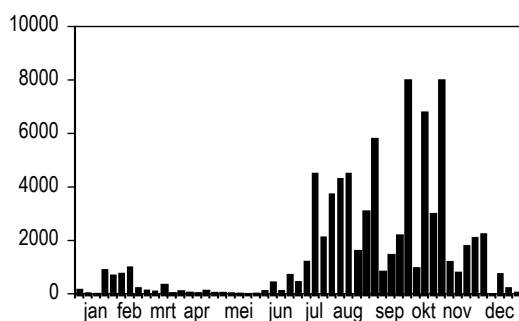
Goudplevier

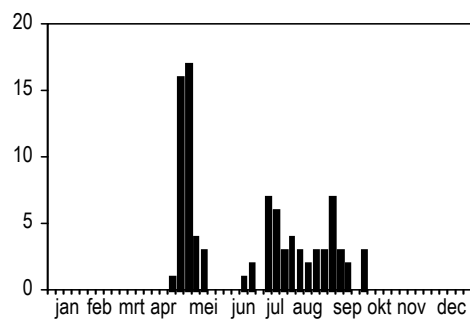
Tureluur

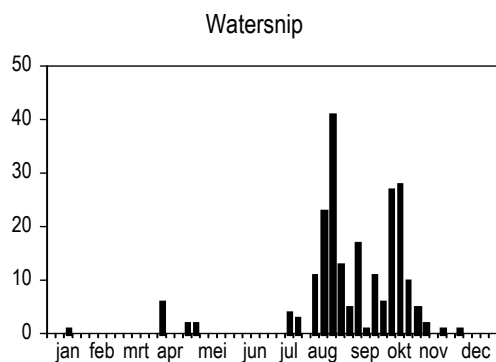
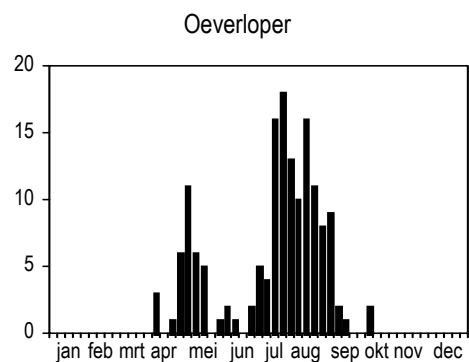
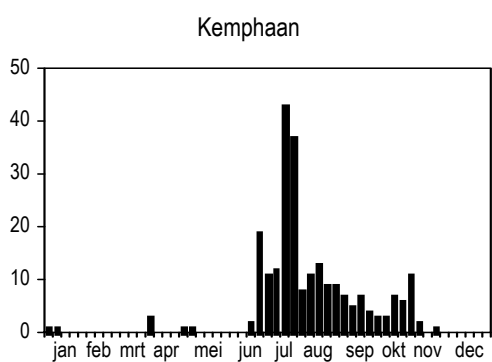
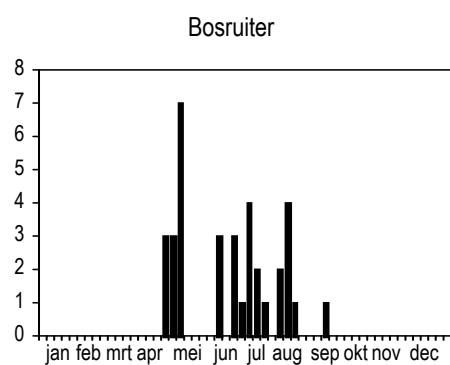
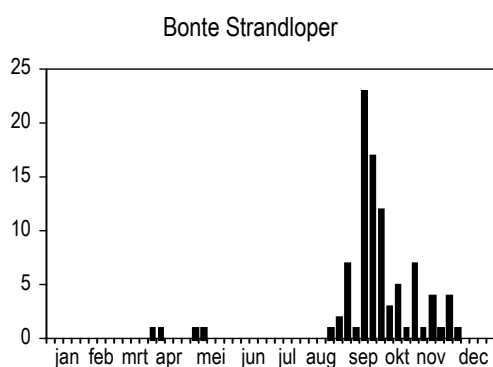
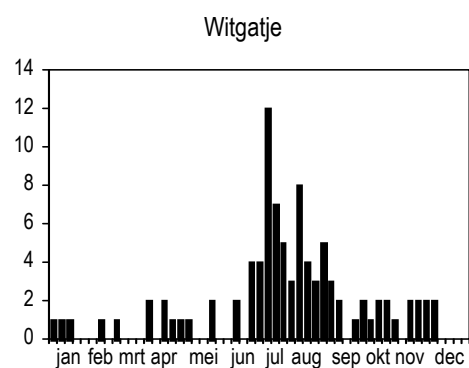
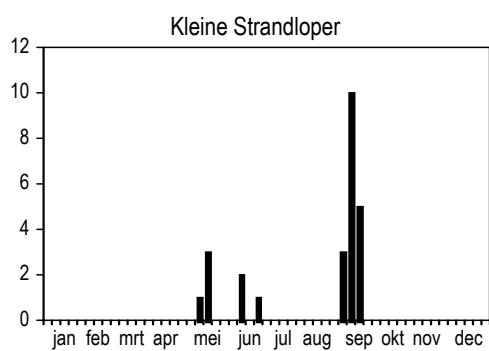

Kievit

Groenpootruiter

Wulp

De Wulp is een soort die vooral in de wintermaanden zijn grootste aantallen behaalt. Bij de Kaliwaal is er dan een slaapplek waarbij in de namiddag de Wulpen uit voornamelijk oostelijke richting aan komen vliegen om daar de nacht door te brengen. Overnacht wordt op het westelijke gedeelte waar zich ooit de kokmeeuwenkolonie bevond en het smalle dammetje net ten westen van de Kaliwaal. De hoogste piek van 579 exemplaren dateert uit maart 2002.

Goudplevier

De Goudplevier is een doortrekker die slechts weinig wordt gezien. De hoofdmacht van deze soort trekt langs de kustprovincies van ons land en slechts weinigen doen dit langs de oostelijke kant van ons land. Tussen 1997 en 2002 worden ze sporadisch gezien. Ze worden altijd waargenomen tussen kieviten en de aantallen zijn bij de tellingen nooit boven de 20 uitgekomen. Dit in schril contrast met de aantallen die in het boek *Vogels van de Ooypolder* staan. Maar daar gold dat ze vooral in de Millingerwaard werden gezien, tot 1200 exemplaren!

Tureluur

De Tureluur is een soort die in de maand maart terugkomt in het telgebied. Dit zijn dan grotendeels doortrekkers. In het telgebied wordt ook gebroed en hierbij komen nog de vogels uit de Erlecomse polder. In juni worden er weer meer vogels gezien. Net als de Grutto's, verzamelen zich ook de Tureluurs na het broedseizoen in het telgebied, voordat ze wegtrekken. De late waarneming in november van een enkel exemplaar dateert uit 2001.

Kievit

De Kievit is naast broedvogel van het gebied de grootste doortrekker in aantal van het telgebied. In de maand juni komen er steeds meer Kieviten samen in het telgebied. Dit zijn bijna allemaal de plaatselijke broedvogels en jongen. In de maanden erop volgend ziet men die groepsvorming gestaag groeien tot enkele duizenden kieviten. In het najaar, vooral vanaf eind september en eind oktober, worden de grootste aantallen waargenomen.

Groenpootruiter

De Groenpootruiter is een jaarlijkse doortrekker in vrij klein aantal van begin april tot begin mei en van juli tot eind september. De voorjaars trek in april en mei is aanzienlijk groter in aantal dan het najaar. Groepen van meer dan 15 exemplaren worden dan soms gezien. De laatste Groenpootruiter wordt eind september gezien. Dit in tegenstelling tot de gegevens in het boek *Vogels van de Ooypolder* waarin juist de najaars trek groter was dan de voorjaars trek.

Kleine strandloper

De Kleine Strandloper is een vroege doortrekker in klein aantal die echter in het najaar, september, het hoogste aantal bereikt. Vaak zijn dan de juvenielen goed te onderscheiden van de adulten. De juvenielen zijn dan gemakkelijk, met een telescoop, te herkennen aan de duidelijke witte mantel- en schouder-V's.

Witgatje

Het Witgatje is een soort die bijna het gehele jaar door te zien is in het telgebied. Na begin april worden ze niet meer waargenomen tot begin juni. Eind juni worden de grootste aantallen geteld. Hierna zakt het langzaam naar een lager aantal. De soort blijft in klein aantal aanwezig gedurende de wintermaanden, dit zolang het maar niet streng gaat vriezen.

Bonte strandloper

De Bonte Strandloper is een doortrekker in klein aantal in het voorjaar en bereikt de hoogste aantallen in de maand juli met 23 exemplaren in 1999. Hierna worden de aantallen snel minder. In de wintermaanden worden ze soms gezien tot in januari. Het aantal van maar liefst 70 exemplaren op 28 januari 1966 geteld door Olof van Hoorn bij de Kaliwaal hebben we in deze teljaren nog niet mogen tellen.

Bosruiter

De Bosruiter is een doortrekker in vrij klein aantal vanaf april tot mei en eind juni tot en met begin september. Net als bij het Witgatje vertrekken de vrouwtjes als eerste zo rond half juni naar de broedgebieden van Scandinavië. Weldra gevolgd door de mannetjes die na de jongen te hebben grootgebracht ook zuidwaarts gaan.

Kemphaan

Deze voormalige broedvogel van het telgebied, in 1969 12 paar in de Erlecomse waard, trekt in vrij klein aantal door in ons gebied. De voorjaars trek begint in maart en april. Die zijn in de tellingen amper terug te vinden, de tellers hebben de pech ze niet te zien in het weekend wanneer er meestal geteld is. In mei wordt er geen Kemphaan meer gezien. In juli komt de trek weer op gang, dit zijn vooral vrouwtjes, die in augustus vergezeld worden van juveniele exemplaren.

Watersnip

De Watersnip is een doortrekker die vooral in het najaar te zien is in het telgebied. De soort is door zijn fantastische schutkleur moeilijk te vinden wanneer hij in de vegetatie zit. Valt je oog op één beschut beest, dan worden er vaak meerdere in zijn buurt waargenomen. Gelukkig foerageren ze ook onbeschut en kunnen hierdoor gemakkelijk geteld worden. Vanaf de maand augustus tot en met oktober worden de grootste aantallen gezien. In de volgende maanden wordt er slechts een enkel exemplaar gezien. Het enkele exemplaar dat in januari staat, dateert uit de derde week van 2002. De volgende watersnippen worden pas tijdens de voorjaars trek rond eind maart, begin april gezien. Deze voorjaars trek is aanmerkelijk kleiner dan de najaars trek.

Om een voorbeeld te geven dat de najaars trek, vroeger in 1981 (ja ja vroeger) nog groter was dan nu het geval is, is te lezen in het boek Vogels van de Ooypolder. In dat jaar waren er op 8 november maar liefst 300 exemplaren aanwezig in de Erlecomse waard.

Oeverloper

De Oeverloper is een doortrekker in vrij klein aantal in het voorjaar. Vooral in de maand april trekken de meeste vogels door. In mei en juni blijft het rustig. Dan worden er enkele exemplaren gezien, dit kan op een broedgeval wijzen. De soort is immers een onregelmatige broedvogel van het telgebied. De najaars trek is beduidend groter dan de voorjaars trek. Vanaf de maand juli tot eind september trekken dan de meeste vogels door naar het zuiden.

Gebruikte literatuur

Vogels van de Ooypolder, vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken, Uitgave O.M. van Hoorn, Nijmegen 1985

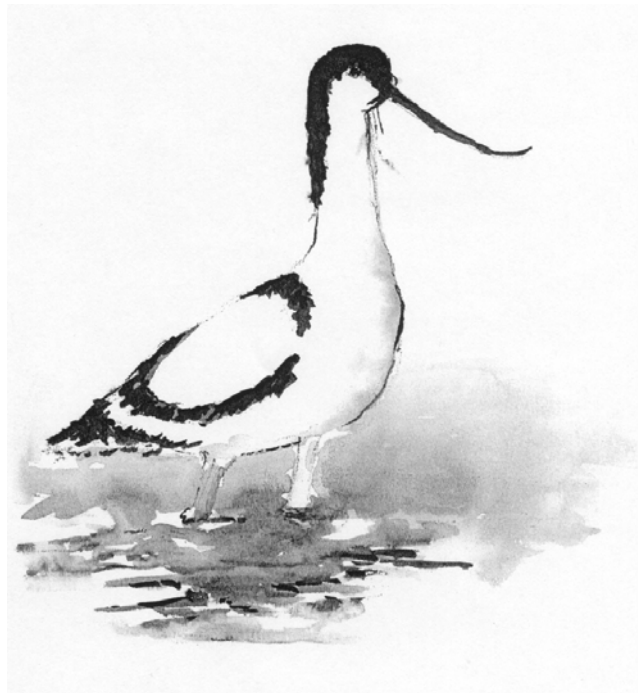
Shorebirds, an identification guide to the waders of the world, Hayman, Marchant and Taylor 1986.

Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

Vogelgids van Europa, K. Mullarney, L. Svensson, D. Zetterström, P.J. Grant, 2000.

Dank aan

De steltloper-tellers voor al hun getelde uren en doorgegeven aantallen, Gerard van Aalst voor aanvullende telgegevens, Peter Eekelder voor het maken van de grafieken en Cheryl Lucassen voor de illustraties.

Overzicht van de vogelwaarnemingen in het Rijk van Nijmegen in de periode van januari 2003 t/m mei 2003

Erik van Winden, erik.vanwinden@sovon.nl

In dit overzicht staan de vogelwaarnemingen in het werkgebied uit de periode februari t/m april 2003. Dit betekent dat jullie de beste soort van dit voorjaar, de Noordse Nachtegaal die al vanaf 10 mei in de Groenlanden-zuid zit te zingen, tegoed houden.

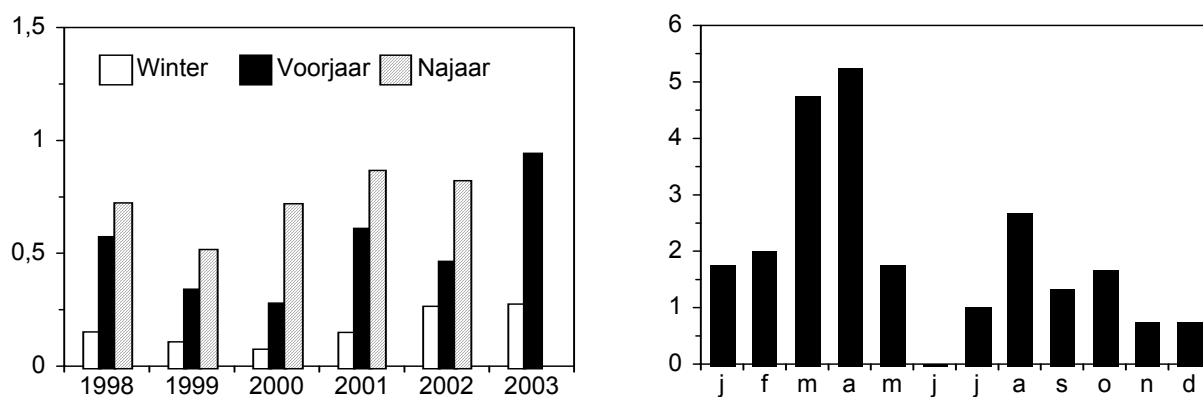
Er is gebruik gemaakt van de waarnemingen uit de bestanden van Bram Aarts, Marcel Bingely, Peter Brouwer, Harvey van Diek, Erik van Dijk, Sjak Gielen, Paul Gnodde, Peter Hoppenbrouwers, Leon Peters, Twan Teunissen, Michiel van der Weide en eigen waarnemingen, verder is dankbaar gebruik gemaakt van de waarnemingen- en fenologielijst van de website.

Een **Roodkeelduiker** zat op 16 februari ten noorden van Druten weliswaar net buiten het werkgebied, maar aan het begin van zo'n overzicht ben ik nog coulant. Een **Fuut** zat op 23 feb al weer op het nest in Dukenburg, terwijl zijn neef de **Roodhalsfuut** een dag later op het Strandpark Slijk Ewijk daar vast nog niet aan dacht. De aantallen **Geoorde Futen** van twee jaar geleden waren echt een bijzonderheid; alleen op 24 maart zaten er vier op de Oude Waal en op 6 april vijf op Kbplas 5. Op 25 maart en 12 april bevonden zich twee paar **Geoorde Futen** op de Bergerheide. De **Roerdompen** van de Groenlanden en Tiengeboden wilden vast goed voor de dag komen in het naar hun vernoemde jaar; in februari liepen ze openlijk rond en vanaf eind maart hoempten er minimaal twee. Twee **Grote Zilverreigers** op 9 en 23 maart in de Gendtse Polder leken de laatste van deze winter, maar twee exemplaren in de Millingerwaard en Kaliwaal van 11 tot 20 april waren vast op zoek naar een rustige broedplek. **Purperreigers** hebben voor het laatst in 1975 in de Groenlanden gebroed, tegenwoordig blijft het bij een enkele, zoals op 20 april een over de Groenlanden vliegend naar het oosten. Maar liefst drie **Zwarte Ooievaars** waren er vroeg bij, ze vlogen op 12 april in NO richting over Beek. De enige **Lepelaars** waren vier exemplaren in de Erlecomse Waard op 27 april. De laatste 27 **Kleine Zwanen** werden op 1 maart tussen de Mookerplas en de Maas gezien. De laatste **Wilde Zwaan** zat op 5 maart op de Oude Waal. Ook de late ganzen waren allen eenlingen: op 9 maart een **Taigarietgans** in de Maasuiterswaarden bij Gassel, op 5 april een **Toendrarietgans** bij de Kaliwaal, op 29 maart een **Kleine Rietgans** in de Klompenwaard, op 21 maart een **Dwerggans** bij de Kaliwaal, op 30 maart een **Rotgans** in de Gendtse Waard, op 28 feb een **Roodhalsgans** in de Gendtse Waard en op 30 april de **Sneeuwganzen** bij de Kaliwaal. De laatste groep **Kolganzen**, 280 stuks, zat op 29 maart nog in de Ambtswaard. Op 15 maart liepen hier nog 240 **Brandganzen**. Van 19 t/m 30 maart liepen twee **Casarca's** langs de Kerkdijk. Van de eenden waren alleen **Slobeenden** in flinke aantallen aanwezig: bijna 200, begin april op de Oude Waal. Het eerste paar **Zomertalingen** zat op 11 maart bij Beuningen, en een dag later een man op de Oude Waal. Een nogal tam vrouwtje **Krooneend** zat op 9 maart bij Grave. De laatste twee **Brilduikers** zaten op 21 april op Kbplas 5. 48 **Nonnetjes** zaten op 12 feb op de Oude Waal, op 9 april zat nog een paartje in de NO-hoek van de Groenlanden. Vier **Zwarte Wouwen** werden gezien: op 14 april: Paardenwei, op 15 april: Klompenwaard en zowel op 15 als 22 april een boven de Millingerwaard. Vijf trekkende **Rode Wouwen** waren er op 14 feb: oude Waal, 24 maart: Valburg, 18 april: Sovon-kantoor, 19 april: Beek, 21 April: Bisonbaai. De eerste **Bruine Kiekendief** vloog op 22 maart bij Persingen, een dag later vloog het laatste vrouwtje **Blauwe Kiekendief** langs Groesbeek. Wederom werden er twee **Ruigpootbuiszigers** gezien: op 13 feb een jagend ten noorden van Gendt ten zuiden van de Linge, en op 19 feb een in het Circul. Ik las in het blad van VWG Apeldoorn dat de samensteller van de waarnemingenrubriek aldaar zich (ook) afvroeg waarom hij nog nooit een Ruigpoot in hun werkgebied had gezien, terwijl ze her en der gemeld werden (het zal ons lot wel zijn...). Een vroege **Visarend** vloog op 28 maart in zuidelijke! richting langs het Sovon-kantoor. Ook

op 29 en 30 maart en op 14, 15, 18, 19 20 en 21 april werd dagelijks een **Visarend** gezien. Een **Smelleken** trok op 21 april over de Gendtse Waard. De eerste **Boomvalk** vloog op 19 april boven de Oude Waal, een week later dan vorig jaar. Op 30 maart vlogen drie **Slechtvalken** rond de Nuon-centrale. Hoewel er twee (mannen ?) tot boven de stad samen opvlogen, keerden beide weer terug naar de schoorsteen waarna de laatste van de twee wat fanatieker verjaagd werd. Op 15 april waren er echter weer drie aanwezig; als dat maar goed gaat. Op 31 maart riepen 7 **Waterrallen** in de Groenlanden en Tiengeboden, terwijl er op 6 april zelfs 11 werden gehoord. Waarschijnlijk zullen hier de nodige doortrekkers bijgezet hebben. Op 26 maart werd een vroeg **Porseleinhoen** gezien in de Groenlanden-zuid, helaas gaf hij (zij?) 's nachts geen acte de présence. De doortrek van **Kraanvogels** was gemiddeld dit voorjaar: op 13 feb 20 over de stad, op 24 een tp bij Beek en 5 over Malden, op 25 feb 38 over Kekerdome en op 6 maart een leuk groepje van 110 over Brakkestein, en tenslotte werden er nog gehoord op 15 maart bij de Oude Waal. De eerste drie **Kluten** waren een week vroeger dan vorig jaar en zaten op 25 maart in de Kaliwaal, drie dagen later waren het er negen. De eerste **Kleine Plevier** was juist 5 dagen later op 15 maart bij Kbplas 8. De enige gemelde **Bontbekplevier** zat op 15 maart in de Erlecomse Waard (vorig jaar 9 maart). Op 1 en 5 maart werden twee groepjes (resp. 31 en 14) **Goudplevieren** in de Ambtswaard en boven het Kekerdome Veld gezien, helaas zijn dat hier tegenwoordig al hoge aantallen. Maximaal 26 **Kemphanen** liepen op 24 maart langs de Kaliwaal, ook in de weken erna waren er een twintigtal aanwezig. Een groep (!) van maar liefst 7 **Bokjes** werd gemeld voor de uiterwaard bij Batenburg op 31 maart, net zoveel als de losse exemplaren, die op 23 maart en 12, 13 en 14 april gezien werden. De eerste **Grutto** was op 21 feb, 17 dagen later dan vorig jaar. De eerste **IJslandse Grutto** op 24 feb was echter vier weken eerder dan vorig jaar, maar hier wordt de laatste jaren beter naar gekeken. Nou ja beter; een gekleurd mannetje **IJslandse Grutto**, in de Erlecomse Waard van 23 maart t/m 14 april, werd aangezien voor een **Rosse Grutto**. De vogel was trouwens een oude bekende, hij zat twee jaar geleden op 20 maart in de Gendtse Polder, waarna hij naar IJsland is gevlogen en de daaropvolgende winter in Spanje heeft doorgebracht. De eerste **Zwarte Ruiter** en de eerste **Groenpootruiter** werden op 21 maart in de Millingerwaard gezien, beide erg vroeg voor het binnenland, maar blijkbaar niet onmogelijk. Verder bleef het nogal stil met ruiters, maar de eerste **Bosruiter** was ook vroeg op 14 april, terwijl de eerste **Oeverloper** pas op 22 april werd gemeld. Voor het betere werk, een **Poelruiter** van 19 t/m 27 april in het Heerenven op de Hamert, moesten we een eind fietsen. Op 21 april vlogen er 2 adulte **Zwartkopmeeuwen** over de Gendtse Waard en een mooie groep van acht over Kbplas 8. Deze twee gebieden leverden ook respectievelijk de eerste **Visdief** (21 april) en de eerste **Zwarte Stern** (19 april) op. Op 20 april werd de eerste **Zomertortel** op de Paardenweide gezien. Een vrij vroege **Koekoek** zat op 14 april bij de Balgoijse Wetering ten zuiden van Wijchen. Opmerkelijk is de melding van de vondst van een **Velduil** als prooi van een **Havik** in het Reichswald. Op 17 april vlogen er drie **Gierzwaluwen** langs het Sovonkantoor, een week later verschenen de eerste al boven de Stad.

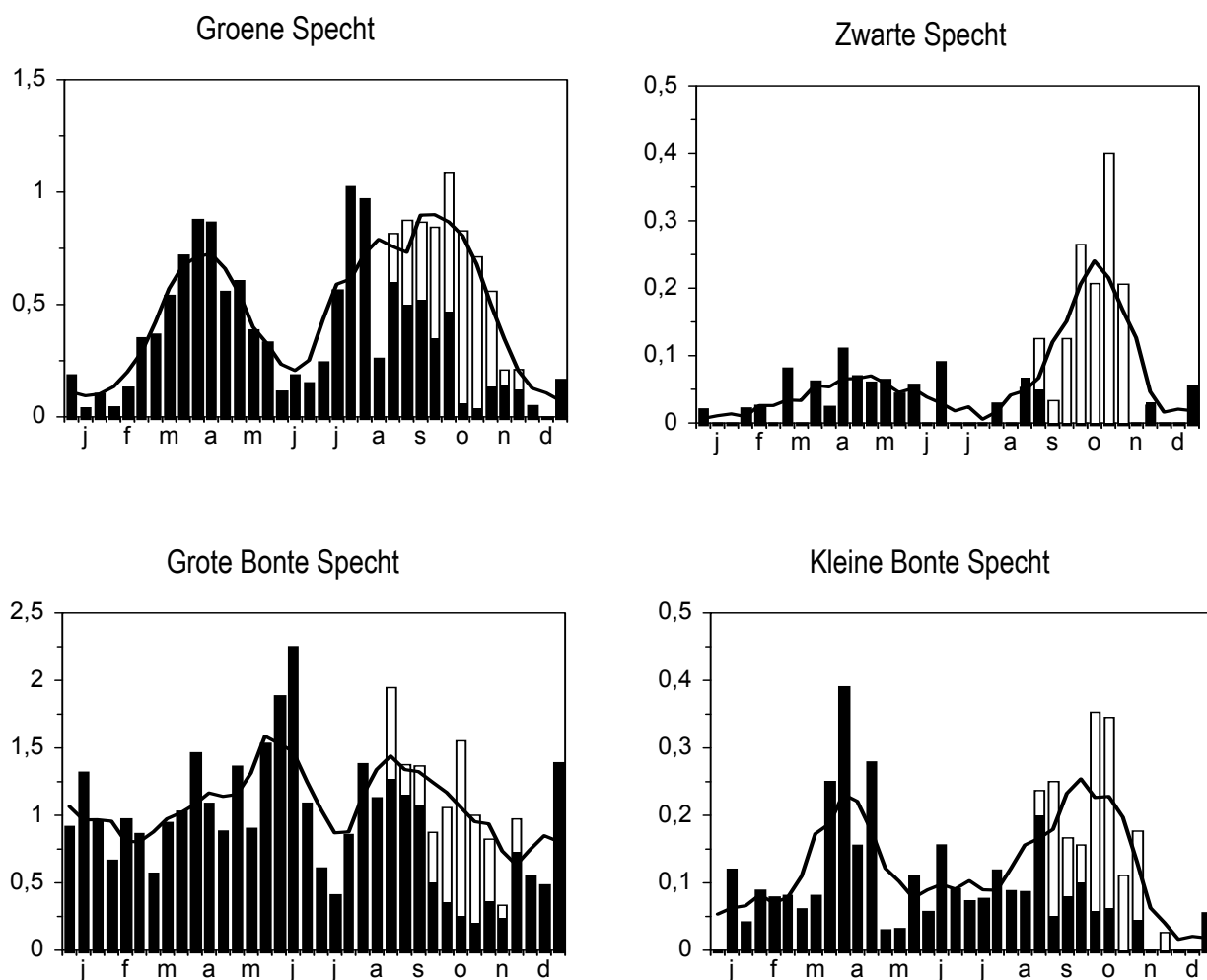
Spechtenintermezzo

Er worden de laatste tijd steeds vaker Groene Spechten gemeld op de mailgroep: 2000 15x, 2001 13x, 2002 22x, 2003 36x, en ik heb ook het idee dat deze soort de laatste tijd toegenomen is. Daarom heb ik mijn Groene Specht waarnemingen wat uitgewerkt. Hieruit blijkt dat er na een dip inderdaad een (licht) stijgende lijn in aantallen zit (fig 1). Het is nog niet duidelijk wat de landelijke trend in de laatste jaren is; na een flinke daling in 1995-1998 is deze in 1999-2000 enigszins gestabiliseerd. Het seizoensverloop van de mailmeldingen komt, toch verrassend, sterk overeen met mijn eigen waarnemingen. (fig. 2 en 3). Na een mooie activiteitscurve in het voorjaar houden ze zich in de voorzomer redelijk koest. Eind juli - begin augustus is er weer een stevige piek, waarschijnlijk ook door (zicht)waarnemingen van) uitgevlogen jongen. In het najaar dooft het aantal waarnemingen/exemplaren langzaam uit. Tenzij je geregeld op de Mulderskop komt, hier is de Groene Specht een dagelijkse (vocale) verschijning. Voor de aardigheid zijn ook de seizoenspatronen van andere drie soorten spechten weergegeven (fig 4 t/m 6). Het patroon van de Kleine Bonte valt precies gelijk met de Groene, alleen in de nazomer houdt hij zich wat meer koest. De Zwarte en Grote Bonte pieken in het voorjaar wat later dan de andere twee. Grote Bonte Spechten zijn in de herfst niet extra actief. Voor de Zwarte Specht is de Mulderskop een aanrader, geregeld steekt er eentje luid roepend de hei over.

figuur 1. Gemiddeld aantal Groene Spechten per dag, per trimester (winter = nov-feb; voorjaar = mrt-juni, najaar = juli-okt).

figuur 2.. Gemiddeld aantal meldingen per maand van Groene Spechten op de mailgroep.

figuur.3 t/m 6. Seizoenspatroon van Groene Specht, Zwarte Specht, Grote Bonte Specht en Kleine Bonte Specht in de regio. De staven geven het gemiddeld aantal per dag, per decade weer. De lijn vormt het lopend gemiddelde. Het lichte deel van de staven geeft het gemiddelde aantal met medeneming van de dagen dat ik trektellingen op de Mulderskop heb gedaan.

De eerste zes **Boomleeuweriken** werden op 1 maart op de Bergerheide gezien, in de week er na werden ze ook op meerdere plekken gezien. Op 4 feb zou al een (onwaarschijnlijk vroege) **Boerenzwaluw** in de Millingerwaard gezien zijn. De volgende eerste zwaluwen verschenen op een redelijk normale tijdstippen: **Oeverzwaluw** 31 maart, **Boerenzwaluw** 13 maart, **Huiszwaluw** 12 april. De aantallen waren echter gering, ik hoorde van meerdere mensen dat ze pas begin april hun eerste Boertje zagen. **Duinpiepers** zijn zeer schaars in de regio, dus was de vogel op een akker naast Bergerheide op 18 april een aardige vondst. Ik heb altijd mijn twijfels bij de waarnemingen van zingende **Boompiepers** rond half maart en vermoed dat dit gewoon Graspiepers zijn. Als het wel klopt werd de eerste **Boompieper** op 16 maart in het Reichswald gezien, en anders was een overtrekkende vogel over de Bemmelse Polder op 29 maart de eerste. Op 7 april zaten de laatste zeven **Waterpiepers** langs de Oude Waal, en een uur later nog eentje in de Erlecomse Waard. Na een valse (?) start op 5 maart,

kwam de eerste **Gele Kwikstaart** op 30 maart over de Oude Waal gevlogen. Slechts twee **Rouwkwikstaarten** werden gemeld op 6 april Kbplas 8 en 19 april Bemmelse Waard. Het staartje van de kleine invasie van **Pestvogels** vormden de waarnemingen van drie ex. op 16 en 17 feb bij het Gemeenschapshuis van Grave en drie in 't Laantje in Wijchen van 24 t/m 26 feb. De eerste **Nachtegalen** werden op 18 april gehoord langs het Wylerbergermeer en de Leuthse Kleiputten, de eerste **Blauwborst** zong op 12 maart in de Groenlanden. De eerste **Zwarte Roodstaart** werd gemeld op 17 maart in de Bijsterhuizenstraat in Nijmegen. De eerste **Gekraagde Roodstaarten** zongen op 16 april bij de Pastorie van Kekerdom en in de Groenlanden langs de Hezelstraat. Een **Paapje** was er op 18 april ten noorden van Leuth vroeg bij, twee dagen later zat er ook een op de Paardenweide. Een **Tapuit** zat op 5 april in de Oosterhoutse Waard, twee dagen eerder dan vorig jaar. Een erg vroege **Beflijster** zat op 27 maart op Sportveld Union in Malden, de tweede op 8 april langs de Kruisstraat bij Groenlanden was ook nog vroeg. De overige waarnemingen waren op 12 april twee Vlietberg, 13 april een man Kbplas 5, 13 april een kruispunt Hubertusweg en Kerkdijk, 16 april een op het Millingerduin, 18 april een man ten zuiden van de Kaliwaal en een in de Kekerdomse Waard en tenslotte op 21 april een in de Klompenwaard. Op 22 april zat er 's avonds nog een groep van maar liefst 900 **Kramsvogels** langs de Kerkdijk. De laatste mij bekende 15 **Koperwieken** zaten op 18 april bij de Kaliwaal. De eerste **Sprinkhaanzanger** zong op 16 april in de Groenlanden-zuid. De eerste (en enige ?!) **Rietzanger** zong op 21 april in de Tiengeboden. De eerste **Bosrietzanger** werd al op 22 april bij de Kbplassen gehoord, de eerste **Kleine Karekiet** op 16 april langs de Hezelstraat. Op 18 april werden de eerste **Braamsluipers** gehoord in de Groenlanden en op de golfbaan van Groesbeek. De eerste **Grasmus** zong op 16 april in de Groenlanden langs de Hezelstraat op 21 april zong de eerste **Tuinfluit** bij het Sovonkantoor. Het begint een beetje saai te worden, maar hier zijn de laatste vijf eerstelingen: **Zwartkop** en **Fitis** op 26 maart, Groenlanden-zuid en **Fluit** op 21 april een trekker bij het Haskoninggebouw en op 22 april ook al weer in het bos van Heumensoord. Op 17 april zong de eerste **Bonte Vliegenvanger** bij de KUN. Tenslotte de vroegste eersteling als laatste: een **Tijftjaf** zong op 3 maart bij de Cilieboer. **Baardmannetjes** zijn zeer schaars in de regio (een waarneming per jaar), des te verrassender was de ringvangst van een man **Baardmannetje** in de Ooijse Graaf op 13 april. Toch nog een eersteling: een **Buidelmees** zat op 30 maart in de Leuthse Kleiputten, maar vond het toch niet geweldig daar, want ik heb hem niet teruggevonden. Het lijkt er trouwens niet op dat er dit jaar veel zijn, gezien de schaarse waarnemingen uit de Ooijse Graaf, Tiengeboden en Groenlanden. Een **Klapekster** zat op 12 april nog op zijn overwinteringsplek bij het Meeuwenven op de Bergerheide, hier waren ook nog zingende **Kepen** aanwezig. Op 16 en 20 feb werden drie **Raven** gezien, resp. in het Dekkerswald en het Reichswald. Nu eindelijk duidelijk was geworden dat de **Europese Kanaries** in de buurt van de KUN overwinteren, werd er slechts een roepend exemplaar gemeld; op 16 april bij het station (jullie zijn toch nog wel gaan kijken?). Op 4 april zat er een te zingen langs de Hezelstraat en op 21 april vloog er een over de Erlecomse Waard. Met de wintergroepen **Sijzen** was het begin maart wel afgelopen, op 18 maart zaten nog drie ex. in het Heumensoord. De dag er na zat hier een groep van 20 zingende **Kleine Barmsijzen**. De wintergroepen **Kruisbekken** waren al eerder opgelost, maar dan in broedparen; op diverse plekken werden broedverdachte gedragingen waargenomen. De droogte zal het ze echter niet makkelijk gemaakt hebben om hun jongen te voeden, de zaden vielen spontaan uit de opengebarsten dennekegels (tot genoeg van de trekgroepen **Vinken** en **Kepen** overigens). Een groepje van een man een vijf vrouwtjes/jongen op 28 april in het Heumensoord doet vermoeden dat er toch nog wat jongen groot zijn geworden. Op 21 april tenslotte werd nabij de Bisonbaai een nogal dikke langsvliegende vogel als **Grauwe Gors** gedetermineerd.

Medewerking gezocht voor het Vliegend hert

Het Vliegend hert is één van de spectaculairste Nederlandse insecten. De mannetjes kunnen groter dan 8 centimeter worden en zijn in het bezit van een enorme kaken die lijken op een gewei. Afgelopen eeuw is deze soort zeldzamer geworden maar ze komt nog steeds op verschillende plekken in Nederland voor. Gelderland herbergt de bekendste en waarschijnlijk ook omvangrijkste populaties van Nederland. Om de soort beter te kunnen beschermen is provincie Gelderland samen met natuurmuseum Naturalis begonnen met het beter in kaart brengen van de verspreiding van de soort.

Kaart: Het vliegend hert komt voor in loofbossen of houtwallen. In de provincie Gelderland is de soort vooral bekend van grote delen van de Veluwe.

Foto: De mannetjes van het vliegend zijn de te herkennen aan hun formaat, hun 'gewei' en de roodbruine dekschilden op het achterlijf. Foto René Krekels.

Het Vliegend hert is met zijn lengte van meer dan 8 centimeter één van de grootste kevers van Nederland. De kaken van het mannetje zijn in verhouding erg groot en steken als een gewei voor zijn kop uit. Ze dienen niet voor het eten van voedsel maar worden gebruikt voor gevechten tussen mannetjes. De mannetjes proberen elkaar daarbij met hun gewei weg te duwen om zo de gunsten van een vrouwtje te krijgen. Naast de kaken zijn ook de glanzend roodbruine dekschilden opvallend. Bij de vrouwtjes zijn deze donkerder. Zij zijn eveneens minder groot dan de mannetjes en missen het gewei. Het Vliegend hert is zeldzaam en is in Europa beschermd. De larven van de kever leven van dood eikenhout wat door schimmels is aangetast. Door het 'nette' bosbeheer is er jarenlang weinig dood hout in de bossen aanwezig geweest. Dit heeft geleid tot het verdwijnen van het Vliegend hert uit delen van Nederland. Door beter bosbeheer krijgen soorten zoals het Vliegend hert tegenwoordig weer meer kans. Om de soort beter te beschermen is provincie Gelderland bezig de verspreiding van deze opvallende soort beter in kaart te brengen. Mogelijk kan dan de soort door aangepast beheer van het bos een handje worden geholpen.

Het Vliegend hert is in Nederland vooral aangetroffen in gebieden met reliëf. Zo is de soort vooral bekend van Limburg, het Rijk van Nijmegen, de Veluwe en enkele verspreid liggende plaatsen in Oost-Nederland. De grootste Nederlandse populatie bevindt zich op de Veluwe. Vooral in de omgeving van

Nunspeet, Vierhouten, Elspeet en de omgeving van Het Aardhuis bij Apeldoorn is de soort niet zeldzaam. Maar ook zuidelijker op de Veluwe worden regelmatig individuen waargenomen.

De larven van het Vliegend hert hebben veel dood hout nodig en de soort komt daarom alleen voor bij oude loofbossen en houtwallen. Het zoeken van Vliegend hert kan het best gebeuren door loofbomen af te zoeken naar plekken waar de boom op de stam bloedt. Vaak zijn deze plekken door het vocht iets donkerder van kleur. Het vocht van de bomen wordt opgenomen door Vliegend herten en de dieren zijn daardoor relatief vaak op deze plekken aan te treffen. De beste periode om ze aan te treffen is van eind juni tot midden augustus.

De provincie Gelderland werkt samen met het natuurmuseum Naturalis om de gegevens van het Vliegend hert te verzamelen. Per waarneming zijn gegevens over de volgende zaken van belang: een korte beschrijving van het dier, de locatie (zo nauwkeurig mogelijk) en de datum. Daarnaast is informatie over het gedrag van belang: zat het exemplaar op de grond of op een boom, vloog het dier rond etc. Ook oudere waarnemingen of waarnemingen van andere provincies zijn van belang. Waarnemingen kunnen per e-mail of per post gestuurd worden naar: eis@naturalis.nl, EIS-Nederland, antwoordnummer 10430, 2300 WB te Leiden.

Notulen algemene ledenvergadering Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o.

Dinsdag 4 maart 2003, 18 leden aanwezig

1 OPENING

De vergadering wordt om 20.15 uur geopend

2 NOTULEN VORIGE VERGADERING DD. 11-9-2002

Notulen worden goedgekeurd. (Staan in Mourik 2003(1)).

3 INGEKOMEN STUKKEN

Vogelbescherming organiseert een landelijke grutto-fietsdag. I.s.m. VVV Cuijk is er een fietstocht uitgezet in ons werkgebied (Land van Cuijk/Kraaijenbergse Plassen) en aan de VWG is gevraagd langs de route een informatiestand te bemannen. Hier is geen animo voor.

4 MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Menno en Harvey moeten aftreden en stellen zich niet beschikbaar voor nog een termijn. Het bestuur draagt Twan Teunissen voor als voorzitter en Peter Hoppenbrouwers als algemeen lid. De vergadering is unaniem voor hun aantreden. Hierna neemt Twan de vergadering over.

5 FINANCIËN

Het gaat goed, het eerste jaar van de euro is een succes gebleken voor de verenigingskas. Eind 2002 is er een grote uitgave gedaan. Het Gelderse Poort boek is geschonken aan de tellers. De VWG heeft dit betaald, maar krijgt nog een groot bedrag aan subsidie van Staatsbosbeheer. Dit bedrag is nog niet gestort, maar komt binnenkort. De Kascommissie heeft de begroting voor 2003 goedgekeurd. Marijn neemt afscheid van de commissie en Menno neemt deze plaats in voor een periode van twee jaar. Het geld dat de VWG binnen heeft gekregen van de verkoop van het Gelpo-boek is van de Faunawerkgroep Gelderse Poort en wordt apart gelabeld. Er moeten hierover nog afspraken gemaakt worden met VWG Arnhem, daar de helft van hen is.

6 ACTIVITEITEN

- * Gelpo-boeken: Boek "Land van de Levende Rivieren" en 1^e rapport verschenen. Er komen nog drie rapporten. Voor deel 3 en 4 zijn nog vrijwilligers nodig: Sjak Gielen biedt zich aan om teksten te redigeren. Financiering is nog onduidelijk, een deel wordt betaald uit opbrengsten boek en 1^e rapport.
 - * Broedvogelkarteringen; de gebieden in de Ooijpolder en ten noorden van de Waal zijn weer verdeeld. Er is eventueel nog een plek voor een vrijwilliger. Extra ideeën: oude BMP plots weer tellen. Er worden nog mensen gezocht om dit te doen: aanmelden kan bij SOVON. De volgende plots zijn al bemand: Mulderskop, Duivelsberg, Polder van Beek, Dekkerswald, stadsplot Brakkenstein.
 - * Mourik: copij blijft een probleem, er is nog steeds niet genoeg voor 3 nummers. Dit jaar lukt het echter wel, hulde.
 - * Excursies: Redelijk goed bezocht, Brouwersdam was de uitschieter. De algemene excursies waren erg goed bezocht
 - * Waarnemingenarchief: er moeten meer waarnemingen d.m.v. ingevulde bestanden aangeleverd worden, dit begint te lopen. Het invoerbestand is te downloaden via de website. Alle waarnemingen zijn welkom.
 - * Wintervogeltelling: Deze winter weer geteld, inmiddels reeks van ongeveer 16 jaar. Waarnemers wordt gevraagd om een stukje voor de Mourik te schrijven.
 - * Website: Voorstel voor een nieuwe domeinnaam: www.vogelwerkgroepnijmegen.nl. Twee extra mensen versterken de redactie: Twan en Peter H.
 - * Steltloperstellingen: lopen goed, verschijnt artikel in de komende Mourik.
 - * Rivierentelling: Er zijn extra mensen nodig om het gebied tussen Nijmegen en Tiel te tellen. Er verschijnt binnenkort een oproep op de mailcirkel.
 - * Amelandkamp: Dit jaar van 2 tot 5 mei. Aanmeldingen komen al binnen, nu ong. 10 mensen.
 - * Roofvogeltelling: Duffelt voor de 30^e keer geteld, komt artikel. Er is reeds een artikel over de Wespindief in de Takkeling verschenen. Deze kan (evt. ingekort) ook in de Mourik geplaatst worden. Ook het weidevogelonderzoek is een artikel waard, evenals het kerkuilenonderzoek
 - * Ruimtelijke ordening: Er is een conceptlijst van gebieden voor de Habitatrichtlijn gepubliceerd in de landelijke dagbladen. Omdat er een aantal kanttekeningen zijn te plaatsen, dient het bestuur voor 18 maart een zienswijze in bij het Ministerie LNV.
- Ontgronding Erlecom binnendijs: de ontgrondingsvergunning is gewijzigd. Er is een aardig inrichtingsplan met moeraszones en oeverwandjes.
- Phocas wil roeien op het Meertje en een boothuis bouwen bij het Gemaal. Geen nadere details.
- Twan zit in twee adviesgroepen voor de herinrichting rivierengebied: herinrichting Gendtse Waard en dijkverlegging Lent (laatste samen met Frank W.).
- Betuwse Bongerd: MTC gaat definitief niet door. Er zijn wel nieuwe plannen voor een bedrijventerrein. Er wordt nog een stukje boomgaard gekocht.
- Er wordt geen vergunning verleend voor gemotoriseerd zweefvliegen boven de Mulderskop.

8 RONDVRAAG

Gironummer staat fout in de colofon van de Mourik. Dit wordt aangepast.

9 SLUITING

Na de vergadering gaf Peter Eekelder een boeiende dialezing over de wereldberoemde "clay-licks" in het Peruaanse Amazonegebied.